

DR. MUTLAK RAŠID EL-KARAVI

ULOGA ISLAMA U JAČANJU SVJETSKOG MIRA

Razmišljanja o odnosu prema drugima,
o saradnji civilizacija i mirnom suživotu

Uvod

Islam je vjera misli, razuma i znanja, a koji god je dokaz Allahov poslanik Muhammed, s.a.v.s., dao za svoje poslanstvo, bazirao ga je na razumu, promatranju i razmišljanju.

Kur'an posvećuje pažnju razmišljanju i pojašnjava da zapostavljanje razmišljanja na ovome svijetu biva uzrokom patnje na ahiretu. U tom smislu Kur'an navodi riječi koje će izreći oni koji su bili na krivom putu i koji se nisu koristili razumom da spoznaju Istinu i rade u skladu s njom: *Da smo slušali ili razmišljali, ne bismo među stanovnicima Džehennema bili!*¹ Pored toga, mnogi kur'anski ajeti osuđuju slijepo oponašanje, začahurenost i imitiranje prethodnika bez razmišljanja i traženja dokaza. Tako npr. Uzvišeni kaže: *A kada im se rekne: "Slijedite Allahovu Objavu!" – oni odgovaraju: "Nećemo, slijedit ćemo ono na čemu smo zatekli pretke svoje."*²

Čovjek je mnogim društvenim vezama povezan s drugim ljudima u svojoj zemlji, ljudi jedne zemlje povezani su s ljudima iz drugih zemalja, a i države su također povezane mnogim društvenim, ekonomskim i političkim vezama.

¹ El-Mulk, 10.

² El-Bekare, 170.

Zato islam te odnose – bez obzira na to da li se radi o odnosima među ljudima jedne države ili odnosima raznih država – uspostavlja na temelju tolerancije, pravde i ljubavi, koje je propisao stvorenjima, pa je zatim dobročinstvo i potpomaganje u dobru učinio obaveznim. U tom smislu Uzvišeni kaže: *Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu!*³ On također kaže: *Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone.*⁴

Islam je više od hiljadu i četiri stotine godina pretekao modernu civilizaciju pozivom na toleranciju i međusobnu saradnju u dobru i bogobojaznosti među svim ljudima, što se u novije vrijeme uobičajeno naziva “principom miroljubive koegzistencije”.

Zato je važno obnoviti islamsku misao o dijalogu civilizacija i saradnji s drugima, jer čovječanstvo u današnje vrijeme ima izuzetno veliku potrebu za saradnjom u dobru, zato što je u tome dobrobit cjelokupnog čovječanstva.

Stoga je Međunarodni centar srednjeg puta pokazao interesovanje za pitanje obnove islamske misli u pogledu dijaloga civilizacija i saradnje s drugima, shodno zahtjevima časnog islamskog vjerzakona.

Teme ovog djela su, ustvari, skup radova s kojima smo učestvovali na međunarodnim simpozijima, pa su, imajući u vidu njihovu važnost, sakupljeni i sistematizirani u jednu knjigu, da bi korist bila veća.

Prvi dio govori o ulozi islama u uspostavljanju svjetskog mira; a budući da čovječanstvo ima izuzetno veliku potrebu za mirom i sigurnošću, drugi dio pojašnjava mirni suživot u islamu tokom stoljeća. Treći dio se zove “Uloga islama u jačem povezivanju civilizacija”, a naziv posljednjeg dijela je “Obnova islamske misli o pitanju saradnje s drugima”. Taj dio obrađuje dileme koje se pojavljuju o pitanju saradnje s nemuslimanima – na nivou pojedinaca i država, zatim pojašnjava pravila saradnje s drugima u svjetlu Kur’ana, sunneta i časnog Poslanikovog životopisa, te odgovara na dileme koje neki potiču, kao što su: borba protiv nemuslimana,

³ El-Ma’ide, 2.

⁴ El-Mumtehine, 8.

glavarina (*džizja*), uzimanje ili neuzimanje nekoga za prijatelja, status građanstva itd.

Posljednji dio ovog djela čini poglavlje koje govori o ulozi države Kuvajt u jačanju međucivilizacijskog dijaloga, kako bi on postao tekovina ljudskih društava i program života.

Na kraju, ostaje mi samo da zahvalim bratu, dr. Husejnu el-Džeradiju na trudu koji je uložio da ovo djelo ugleda svjetlo dana.

Molim Uzvišenog Gospodara da se ovim izdanjem okoriste i ljudi i države.

Uloga islama u učvršćivanju svjetskog mira

Potreba čovječanstva za mirom

U današnje vrijeme javlja se potreba za islamom i za onim što islam potiče, tj. za uspostavljanjem mira i sigurnosti i zabranom nasilja i nepravde. Kada god se spomene mir, neophodno je prisjetiti se i islama, jer mir u islamu nije povremena ideja, koja se pojavi da riješi problem ratova i sačuva živote niti je on idealna teorija, koja se ne može primijeniti i pretočiti u stvarnost, nego se radi o temeljnoj i duboko ukorijenjenoj ideji u islamu; ona je to teoretski i praktično, i ona je u isto vrijeme idealna i realna. Mir u islamu je plod usađivanja lijepih i plemenitih osobina i bogobožnosti, što je u islamu temelj vjerovanja i ponašanja. Vjerničke duše time su zadvojene, da bi na svjetskom planu izgradile društvo međusobne saradnje, društvo bratstva, pravde i dobročinstva, društvo u kojem se poštuju prava, svetosti i garancije i u kojem se zlo svodi u najuže okvire i na najmanju moguću mjeru.

Nijedan istraživač neće uspjeti pobrojati sve jasne ajete koji dokazuju da je mir u islamu osnova, jer, npr. islamski pozdrav je selam (mir), zatim Es-Selam je jedno od Allahovih lijepih imena: *On je Allah – nema drugog boga osim Njega, Vladar, Sveti, Onaj koji je bez nedostataka (Es-Selam), Onaj koji svakoga osigurava, Onaj koji nad svi bdi, Silni, Uzvišeni, Gordi.*⁵

⁵ El-Hašr, 23.

Sam islam je također mir, u čiji hlad je Allah naredio vjernicima da uđu i da se sklone u njega: *O vjernici, uđite svi u mir i ne idite stopama šejtanovim; on vam je, zaista, neprijatelj otvoreni.*⁶

Pored toga, Časni Kur'an nas svojim principima upućuje putevima mira, jer Uzvišeni kaže: *A od Allaha vam dolazi svjetlost i Knjiga jasna, kojom Allah upućuje na puteve spasa one koji nastoje da steknu zadovoljstvo Njegovo i izvodi ih, po volji Svojoj, iz tmina na svjetlo i na pravi put im ukazuje.*⁷

Pošto islam poziva miru, on svetost ljudske ličnosti proglašava jednom od najvećih svetosti; štaviše, on bespravno ubistvo samo jedne osobe izjednačava s ubistvom svih ljudi, a spas jedne osobe izjednačava sa spasom svih ljudi: *Ako neko ubije nekoga ko nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini – kao da je sve ljude poubijao; a ako neko bude uzrok da se nečiji život sačuva – kao da je svim ljudima život sačuva.*⁸

Zato islam zabranjuje ratove i borbu, izuzev odbijanja napada i oslobođanja ljudi, kako bi mogli slobodnim izborom usmjeravati svoje živote: *I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu.*⁹

Islamski propisi doprinose učvršćivanju svjetskog mira

- Islam u stvarnosti propisuje obaveznim dijalog između raznih grupa i neistomišljenika, te traži da počiva na lijepom razgovoru i raspravljanju: *I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način...*¹⁰
- Islam potvrđuje svetost i nepovredivost ljudske krvi, imetka, časti i čuvanja domovine, a to su propisi i u svim ostalim vjerama. Tako npr. Uzvišeni kaže: *Ako neko ubije nekoga ko nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini – kao da je sve ljude poubijao!*¹¹

⁶ El-Bekare, 208.

⁷ El-Ma'ide, 15-16.

⁸ El-Ma'ide, 32.

⁹ El-Bekare, 190.

¹⁰ El-Ankebut, 46.

¹¹ El-Ma'ide, 32.

- Umjesto sukoba i ratovanja, islam propisuje da odnosi među narodima budu u duhu međusobnog upoznavanja, razumijevanja i saradnje, kao što Uzvišeni kaže: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznavali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji; Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.*¹²
- Islam insistira na očuvanju sigurnosti u društvima, što rezultira sigurnošću na svjetskom nivou. U tom smislu Allah tu blagodat spominje Kurejšijama u slijedećim riječima: *Zbog navike Kurejšija, navike njihove da zimi i ljeti putuju, neka se oni Gospodaru hrama ovoga klanjaju, Koji ih gladne hrani i od straha brani.*¹³
- Islam garantira slobodu vjerovanja, tako da se niko ne smije prisiljavati da pripada nekoj vjeri ili pravcu (*mezhebu*), kao što kaže Uzvišeni: *U vjeru nije dopušteno silom nagoniti – pravi put se jasno razlikuje od zablude!*¹⁴
- Islam potvrđuje da pozivanje na Pravi put mora biti mudro i lijepim savjetom, bez ikakve grubosti, krutosti i neuljudnosti, kao što kaže Uzvišeni: *Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj!*¹⁵ On također kaže: *...a da si osoran i grub, razbježali bi se iz tvoje blizine.*¹⁶
- Po pitanju odnosa među narodima, islam je odredio da osnova bude sigurnost i mir, a rat je izuzetak, kao što kaže Uzvišeni: *I ne borite se protiv njih kod Časnog hrama, dok vas oni tu ne napadnu. Ako vas napadnu, onda ih ubijajte!*¹⁷
- Islam je propisao sporazume i ugovore, koji uređuju odnose među nacijama, i naredio da se oni moraju poštivati i ispunjavati, kao što kaže Uzvišeni: *O vjernici, ispunjavajte obaveze (ugovore).*¹⁸

¹² El-Hudžurat, 13.

¹³ Sura Kurejš.

¹⁴ El-Bekare, 256.

¹⁵ En-Nahl, 125.

¹⁶ Alu 'Imran, 179.

¹⁷ El-Bekare, 191.

¹⁸ El-Ma'ide, 1.

- Islam je propisao najstrožije kazne i uputio najteže izraze onima koji ruše mir i sigurnost. U tom smislu, Allah je propisao kazne za zločine kojima se ugrožavaju sigurnost i mir, kao što su kazne za krađu, blud, razbojništvo i dr. Uzvišeni kaže: *“Kazna za one koji protiv Allaha i Poslanika Njegova vojuju i koji nered na Zemlji čine jeste: da budu ubijeni, ili razapeti, ili da im se unakrst ruke i noge odsijeku ili da se iz zemlje prognaju. To im je poniženje na ovome svijetu, a na onome svijetu čeka ih patnja velika.”*¹⁹

Islam poziva ljude na međusobno upoznavanje, polazeći od činjenice da imaju zajedničko porijeklo, tako da islam cjelokupno čovječanstvo smatra jednom porodicom. Kao cilj stvaranja ljudi islam navodi međusobno upoznavanje i zbližavanje, kao što kaže Uzvišeni: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznavali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji; Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.*²⁰ U tome je dokaz da je islam protiv sukoba zbog teritorijalne ili nacionalne pripadnosti, jer islam ne pravi razliku između bijelca i crnca, kao ni između ove ili one nacije. Naprotiv, islam odbacuje rasnu i nacionalnu pristrasnost i ne prihvata da one budu mjerilo vrijednosti, jer je u islamu jedino mjerilo vrijednosti bogobožnost.

U tome je također dokaz da islam poziva međusobnom upoznavanju civilizacija i vjera, te njihovom savezništvu u činjenju dobra i suprotstavljanju zla, kao što Uzvišeni kaže: *Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu; i bojte se Allaha, jer Allah strašno kažnjava.*²¹

To savezništvo je pohvalna stvar i njemu je pozvao Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada je rekao: “U kući Abdullaha ibn Džed’ana prisustvovao sam formiranju saveza, umjesto kojeg ne bih volio čak ni blago crvenih deva! Kada bih u njega bio pozvan i danas, u islamu, prihvatio bih ga.”²²

¹⁹ El-Ma’ide, 33.

²⁰ El-Hudžurat, 13.

²¹ El-Ma’ide, 2.

²² Hadis bilježi El-Bezzar u svome *Musnedu*, 1/185., i Ibn Sa’d u *Tabekatu*, 1/129., te u *Er-Revdul-unufu*, 2/244.

Time on govori o "Hiful-fudulu", savezu koji je uspostavljen prije njegovog poslanstva, a u kojem su se učesnici zakleli da će štiti i obespravljene i kažnjavati nasilnike.

Islam je prvi pozvao internacionalizmu i težio ka njemu. To je potvrdio čuveni mislilac Bernard Luis, kada je ustanovio da se islamska civilizacija proširila na mnoge dijelove Azije, Afrike i Evrope, da je ona bila avangarda u formiranju civilizacije raznih nacija, raznih kultura i, u nekoj mjeri, civilizacije na više kontinenata. Islamska civilizacija se proširila mnogo dalje od krajnjih granica do kojih su stigle rimska i helenistička kultura, te je na taj način uspjela preuzeti pozitivne elemente dalekih azijskih civilizacija, usvojiti ih i utkati u vlastitu civilizaciju.

Shodno tome, u pozivu na međusobno upoznavanje civilizacija i dijalog među religijama muslimani vide ostvarenje onoga čemu poziva islam, tj. jedinstvo čovječanstva, odnosno internacionalizam, te ostvarenje mirnog suživota ljudi putem međusobnog upoznavanja i potpomaganja u dobročinstvu i bogobožnosti, a ne u grijehu i neprijateljstvu.

Uloga Ujedinjenih nacija i drugih organizacija i institucija

Organizacija Ujedinjenih nacija u posljednje vrijeme uložila je dosta napora na putu realizacije međucivilizacijskog upoznavanja i izbjegavanja sukoba među nacijama, kao i na planu približavanja kultura i produbljivanju dijaloga među vjerama, tako da je donijela odluku da 2001. godina bude godina dijaloga civilizacija i suprotstavljanja mržnji i izazivanju sukoba. Ona je također odlučila da 2010. godina bude godina približavanja različitih kultura, 2005. godine je osnovala forum "Savez civilizacija", koji je pod njenim nadzorom, a zatim je 2008. godine osnovan Centar saveza civilizacija, radi razmjene podataka putem interneta.

Zatim, cijeli svijet je svjedok ulaganja velikih napora radi podrške miru među državama i civilizacijama, kako na nivou državnih institucija i organizacija civilnog društva, tako i na nivou pojedinaca i naroda.

S islamske strane, više od 400 islamskih organizacija i udruženja u Evropi prihvatilo je "Povelju muslimana Evrope" u belgijskoj prijestonici

Briselu. Ta povelja traži podršku vrijednostima međusobnog razumijevanja i suživota, te pozivu na umjerenost i međukulturalni dijalog.

Važni principi za jačanje svjetskog mira

U cjelini uzevši, ti napori u značajnoj mjeri doprinose jačanju svjetskog mira, s tim što se – prema našem mišljenju – moraju postaviti određeni principi i pravila, kako bi napori koje Ujedinjene nacije i druge vladine i nevladine organizacije i institucije ulažu, urodile očekivanim plodovima. U te principe i pravila spadaju:

- Potvrđivanje jedinstva porodice svih ljudi i realizacija međusobnog upoznavanja ljudi s ciljem jačanja ljudskih vrijednosti, koje treba da budu osnovni izvor garancije ljudskog dostojanstva i realizacije mirnog suživota ljudi, shodno volji Uzvišenog Boga.
- Neophodno je nastojati da se međusobnim upoznavanjem vjera i civilizacija ne manipulira, tako da aktivnosti na planu tog upoznavanja ne budu samo sredstvo u rukama političara, koje će oni iskoristiti za ostvarenje kratkotrajnih političkih interesa, nakon čega će ih zapostaviti prvom prilikom.
- Nužnost priznavanja kulturne i civilizacijske raznovrsnosti kod ljudi i vjerovanje u mnoštvo različitih civilizacija, kultura, zakonskih sistema i društava, te, shodno tome, neprihvatanje dominacije bilo koje civilizacije ili kulture, ili njenog pokušaja da nametne svoje ideje, principe i običaje drugim civilizacijama.
- Nužnost poštivanja civilizacijskih, kulturnih i vjerskih specifičnosti kod raznih naroda, te ohrabrenje nastojanja pozitivnog utjecaja među civilizacijama, kulturama i vjerama.
- Dijalog među različitim civilizacijama treba biti ujednačen i uravnotežen, tako da jača strana ne iskoristi veliku razliku u odnosu ekonomskih i političkih snaga tih civilizacija, jer bi se u protivnom taj dijalog pretvorio u diktat jedne strane, koji na duže staze ne bi dao očekivane rezultate.
- Neophodno je upozoriti da cilj međuvjerskog dijaloga nije stapanje tri nebeske religije u jedan kalup – kao što neki pozivaju vraćanju Ibrahimovoj (Abrahamovoj) tradiciji – jer to vodi seku-

larizaciji tri religije, koja bi izazvala sukob i antagonizam među njihovim sljedbenicima, a ne međusobni mir.

- Nužnost međunarodne saradnje na planu suzbijanja raznih oblika vjerskog ekstremizma, rasne netrpeljivosti i strane okupacije, koji prouzrokuju mržnju, ekstremizam i fanatizam, što je nespojivo s ciljevima Povelje Ujedinjenih nacija, koja poziva ulaganju zajedničkih napora na planu jačanja humanih odnosa među ljudima.
- Rad na planu uspostavljanja saradnje među ljudima radi suprotstavljanja bezbožničkim tokovima i moralnoj izopačenosti, te radi uklanjanja svih uzroka raspada porodice i izopačenja društva.
- Pomoć naporima naroda i organizacija civilnog društva da taj dijalog ne organiziraju samo državne institucije, jer se može desiti da na taj način dijalog postane samo formalnost, bez ikakvog praktičnog efekta među ljudima.
- Treba također ohrabriti dijalog među različitim slojevima unutar svakog civilizacijskog kruga, jer u većini civilizacija postoje očite razlike među pravcima (*mezhebigama*), vjerovanjima i rasama. Zato treba pomoći dijalog među njima, uporedo s pomaganjem dijaloga među civilizacijama.
- Predstavnici svih civilizacija treba da budu, idejno i kulturološki, pripadnici tih civilizacija, jer to garantira davanje povjerenja i neophodnu vjerodostojnost tim dijalozima i savezništva.

Praktični prijedlozi za širenje kulture mira i ohrabrivanje interakcije među raznim civilizacijama i vjerama

Pored tih principa, čijoj primjeni pozivamo kada je u pitanju širenje kulture mira pomaganjem dijaloga među vjerama i upoznavanja među civilizacijama, ponudit ćemo i neke praktične prijedloge za koje smatramo da mogu pomoći u realizaciji stvarnog savezništva među civilizacijama, uspostavljenog na istini i pravdi, nakon njihovog dobrog međusobnog upoznavanja. Ti prijedlozi su:

- Napisati enciklopediju radi predstavljanja vjera: njihovih postulata i principa, njihovih pripadnika – predstaviti njihovu kultu-

ru, historiju, broj, mjesta prisutnosti u većem broju itd., s tim što bi pripadnici svake vjere ili civilizacije sami pisali o sebi, kako bi enciklopedija bila vjerodostojna i pouzdana.

- Pružiti pomoć i obuku timu aktivista i istraživača kroz teoretske i praktične aspekte, koji su u vezi s međuvjerskim dijalogom i međucivilizacijskim upoznavanjem.
- Pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija organizirati zajednički kongres, na kojem bi se ocijenila prethodna iskustva na planu dijaloga vjera i civilizacija, te istražila mogućnost njihovog unapređenja.
- Izdati svjetski proglas o savezništvu među civilizacijama – po uzoru na svjetski proglas o ljudskim pravima – u kojem bi se istakle zajedničke civilizacijske vrijednosti i odbacilo sve što vodi uvredama na račun bilo koje vjere ili civilizacije. Možda bi Njujorški proglas na posljednjem kongresu dijaloga među vjerama mogao biti jezgro toga proglašenja.
- Donijeti međudržavni zakon kojim bi se predvidjela kazna za ismijavanje vjera i zabranilo omalovažavanje vjerovjesnika i poslanika te vjerskih simbola.
- Organizirati međunarodni kongres kojim bi se definirao terorizam i odvojio od pojma otpora agresoru, jer je to jedno od najvažnijih pitanja koja izazivaju sukob, posebno među pripadnicima islamske i zapadne civilizacije.
- U svakoj civilizaciji odrediti jednu značajnu organizaciju koja bi se bavila ujedinjenjem zvaničnih napora na planu pomoći miru i dijalogu među vjerama, te savezništvu među civilizacijama, kao što je npr. u islamskoj civilizaciji Organizacija islamske konferencije.
- Organizirati periodične susrete kulturnih i civilnih organizacija koje rade na boljem upoznavanju među civilizacijama i dijalogu među vjerama u svijetu, kako bi se pomogla saradnja i koordinacija među njima.
- Odrediti jedan dan u godini kao svjetski dan upoznavanja među civilizacijama, u kojem bi se organizirale pozitivne aktivnosti, koje bi doprinosile boljem upoznavanju.

- Osigurati nagrade na svjetskom nivou, koje bi se svake godine dodjeljivale za najistaknutija postignuća u oblasti umjetnosti, misli, književnosti i znanosti, čime bi se pomogao međucivilizacijski i međuvjerski dijalog.
- Sačiniti dvije svjetske strategije: idejnu i medijsku, kojima bi se jačala zajednička osnova ljudskih vrijednosti svih naroda, kojima bi se radilo na udaljavanju od spornih tačaka, i kojima bi se cijeli svijet pripremio za jačanje savezništva civilizacija u svijetu.
- Izraditi obrazovne i kulturne programe koji jačaju kulturu dijaloga i sveobuhvatnog mira, koji bi počivali na pravdi, s tim da to zaživi u svim civilizacijama a ne samo u nekim.
- Provesti istraživanje kojim bi se ocijenili i unaprijedili vjerski pokreti – posmatrajući ih kao društvene i kulturne pokrete a ne samo pokrete političke opozicije, te pokušati usmjeriti njihovu pažnju ka pomoći i upoznavanju, a zatim i savezništvu među vjorama i civilizacijama.
- Provesti istraživanje na terenu, kojim bi se utvrdili stvarni razlozi mržnje i neprijateljstva među narodima, i kojim bi se ukazalo na sredstva njihovog uklanjanja i pronalaska praktičnih sredstava za širenje kulture mira.

Mirni suživot u islamu

Izraz mirni suživot (et-te'ajuš es-silmi)

Da bismo izložili stav islama o pitanju mirnog suživota, moramo prvo definirati taj izraz. Ako hoćemo da saznamo jezičko značenje riječi *te'ajuš*, koja je osnova toga izraza, naći ćemo u *El-Mu'džem el-vesitu* da riječ *te'aješū* znači: živjeli su u prisnosti i naklonosti, od čega je nastao izraz *et-te'ajuš es-silmi* (mirni suživot). Riječi *'aješehu* znače: živio je s njim, a riječ *'ajš* označava život i ono od čega se živi: hrana, piće i sredstva za život.²³

Izraz *mirni suživot* postao je poznat u međunarodnoj politici, u značenju saradnje među državama svijeta na temelju međusobnog razumi-

²³ *El-Mu'džemu-l-vesit*, Medžme' el-luga el-'arebijja, Kairo, 2/629-640, izdanje Daru-l-fikr.

jevanja i razmjene ekonomskih i trgovinskih interesa. Taj izraz pojavio se nakon Drugog svjetskog rata i podjele svijeta na ideološkoj osnovi na dva sukobljena bloka. Jedan od faktora koji je pomogao da se inicira politika *mirnog suživota* bio je strah od atomskog oružja, jer su obje strane imale atomsku bombu i oružje za masovno uništenje. Zatim se pojavila treća strana, tj. Pokret nesvrstanih zemalja, koja je izrazila želju da mirni suživot bude put kojim će se usklađivati međunarodni odnosi u svijetu.²⁴

Politička enciklopedija navodi da je prvi čovjek koji je upotrijebio izraz *mirni suživot* (Peaceful Coexistence) bio komunistički mislilac Nikita Hruščov, te navodi da Zapad potvrđuje da se tim izrazom naziva ono za šta se ima običaj reći: "Živi i pusti i drugog da živi!"²⁵

Mirni suživot u islamu

Islam mirni suživot propisuje kao nešto što je neophodno za život na Zemlji i kao izuzetno važnu obavezu, kako bi čovjek mogao izgrađivati i unapređivati Zemlju: *On vas od Zemlje stvara i daje vam da živite na njoj!*²⁶ – tj. On traži od vas da je izgrađujete. Pored toga, čovjek primjenjuje pravilo "ostvarivanja koristi i otklanjanja štete", kako bi izvršavao dužnost namjesništva na Zemlji.

Uzvišeni Allah je stvorio kosmos tako da su svi njegovi dijelovi u suživotu; sve što postoji u kosmosu On je potčinio čovjeku da bi živio u miru i toleranciji s okolinom koja ga okružuje, sa samim sobom, s drugim ljudima u svojoj domovini te sa stanovnicima drugih država.

Mirni suživot u kosmosu

Uzvišeni Allah je dao da mirni suživot bude jedna od karakteristika stvaranja kosmosa, tako da je sve potčinjeno svemu, da živi zajedno, Allahovom snagom i moći. Uzvišeni kaže:

²⁴ Ahmed Atijjetullah, *El-Kamus es-sijasi*, Dar en-nehda el-'arebijja, Kairo, 1968, 3. izd., str. 310.

²⁵ *El-Mevsu'a es-sijasija*, El-Muessesa el-'arebijja li-d-dirasat ve-n-nešr, Bejrut, 1974, 1. izd., str. 108.

²⁶ Hud, 61.

*Ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji hvali Allaha, Vladara, Svetoga, Silnoga, Mudroga!*²⁷

Uzvišeni također kaže: *Njega veličaju sedmera nebesa, i Zemlja, i oni na njima; i ne postoji ništa što Ga ne veliča, hvaleći Ga; ali vi ne razumijete veličanje njihovo. – On je doista blag i mnogo prašta.*²⁸

On također kaže: *I Sunce se kreće do svoje određene granice, to je odredba Silnoga i Sveznajućeg. I Mjesecu smo odredili položaj; i on se uvijek ponovo kreće kao stari savijeni palmin prut. Niti Sunce može Mjesec dostići niti noć dan prestići, svi oni u svemiru plove.*²⁹

On također kaže: *Zar ne vidite kako je Allah sedam nebesa, jedno iznad drugog, stvorio, i na njima Mjesec svijetlim dao, a Sunce svjetiljkom učinio? Allah vas od zemlje poput bilja stvara, zatim vas u nju vraća i iz nje će vas sigurno izvesti. Allah vam je Zemlju učinio ravnom, da biste po njoj hodili putevima prostranim.*³⁰

On je čovjeku potčinio sve što postoji u kosmosu, da bi s njim živio u miru i sigurnosti i da bi ga prilagodio za korist i interes ljudi, država i čovječanstva, kao što Uzvišeni kaže: *I daje vam da se koristite onim što je na nebesima i onim što je na Zemlji, sve je od Njega. To su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.*³¹ *Kako ne vidite da vam je Allah omogućio da se koristite svim onim što postoji na nebesima i na Zemlji i da vas darežljivo obasipa milošću Svojom, i vidljivom i nevidljivom? A ima ljudi koji raspravljaju o Allahu bez ikakva znanja, bez ikakve upute i bez knjige svjetilje.*³²

Uzvišeni Allah je sve što se kreće po zemlji i što uz pomoć krila leti učinio svjetovima, a čovjekova obaveza je da s njima bude u suživotu: *Sve životinje koje po Zemlji hode i sve ptice koje na krilima svojim lete svjetovi su poput vas – u Knjizi Mi nismo ništa izostavili – i sakupit će se poslije pred Gospodarom svojim.*³³

²⁷ El-Džumu'a, 1.

²⁸ El-Isra', 44.

²⁹ Ja-Sin, 38-40.

³⁰ Nuh, 15-20.

³¹ El-Džasija, 13.

³² Lukman, 20.

³³ El-En'am, 38.

Zato je On čovjeku zabranio da ubija ono što je korisno i dobro; tako je npr. zabranio ubijanje vrapca. O tome je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Koji god musliman ubije vrapca, ili nešto veće, onako kako nije propisano, Uzvišeni Allah će ga pitati za to!" Neko upita: "Allahov poslaniče, a kako je propisano?", pa on odgovori: "Da ga zakolje i pojede, a ne da mu otkine glavu i baci ga."³⁴

On je također rekao: "Da psi nisu jedan od svjetova (zajednica), naredio bih njihovo ubijanje; pa ubijajte od njih samo onoga koji je potpuno crn, bez pjege."³⁵

Mirni suživot sa samim sobom

Da bi čovjek bio u suživotu i toleranciji s drugim, on prvo mora umiriti svoju dušu, biti tolerantan prema njoj i živjeti s njom u miru. Zato Kur'an posvećuje pažnju čišćenju duše. Tako Uzvišeni kaže: *...a srca se doista, kad se Allah spomene smiruju!*³⁶, *...a On će srce onoga koji u Allaha vjeruje uputiti.*³⁷ *...uspjet će samo onaj ko je (dušu) očisti, a bit će izgubljen onaj ko je na stranputicu odvodi!*³⁸

Islam je učinio da put napretka bude popravljavanje samog sebe, kao što kaže Uzvišeni: *Allah neće izmijeniti stanje jednog naroda dok on sam sebe ne izmijeni!*³⁹ Zatim, Časni Kur'an pojašnjava da je put mira slijeđenje Allahovog zadovoljstva: *A od Allaha vam dolazi svjetlost i Knjiga jasna, kojom Allah upućuje na puteve spasa one koji nastoje da steknu zadovoljstvo Njegovo i izvodi ih, po volji Svojoj, iz tmina na svjetlo, i na pravi put im ukazuje.*⁴⁰

³⁴ En-Nejsaburi, *El-Mustedrek ales-sahihajn*, IV tom, Kitabuz-zeba'ih.

³⁵ Hadis bilježi Ebu Davud u Knjizi o lovu, poglavlje o uzimanju psa za lov ili nešto drugo, hadis br. 2844; te Et-Tirmizi u *Sunenu*, poglavlja o lovu, poglavlje o onome ko zadrži psa i da mu neće biti umanjena nagrada.

³⁶ Er-Ra'd, 28.

³⁷ Et-Tegabun, 11.

³⁸ Eš-Šems, 9-10.

³⁹ Er-Ra'd, 11.

⁴⁰ El-Ma'ide, 15-16.

Mirni suživot s drugim

Mirni suživot u islamu bazira se na vjerskim pravilima, jer je islam jedina vjera koja priznaje protivnike i pazi na njihova prava te poziva na međusobno pomaganje i mirni suživot s njima. Uzvišeni kaže: *Reci: "O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!"* Pa ako oni ne pristanu, vi recite: *"Budite svjedoci da smo mi muslimani!"*⁴¹ Uzvišeni također kaže: *Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu.*⁴² On također kaže: *Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone.*⁴³

Jedan od nepromjenjivih principa u islamu jeste da islam potvrđuje dostojanstvo čovjeka, zato što je on čovjek: *Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali; dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili. A na Dan kada pozovemo sve ljude s vođom njihovim, oni kojima se knjiga njihova da u desnu ruku njihovu čitat će knjige svoje i neće im biti ni koliko trun jedan učinjena nepravda.*⁴⁴

Budući da je čovjek počašćen od Allaha, dž.š., to sasvim jasno ukazuje na to da on mora živjeti u miru u ovom kosmosu, jer svi ljudi vode porijeklo od jednog oca – Adema, a.s., i jedne majke – hazreti Have, tako da veza bliskosti i rodbinska veza čini sve ljude jednom porodicom, u jednoj širokoj mreži.

Zato islam teži ka tome da se uspostavljaju odnosi među ljudima i da se ljudska porodica grana i širi po Zemlji, kako bi se međusobno upoznawali, kao što kaže Uzvišeni: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznawali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji.*⁴⁵

⁴¹ Alu 'Imran, 64.

⁴² El-Ma'ide, 2.

⁴³ El-Mumtehine, 8.

⁴⁴ El-Isra', 70-71.

⁴⁵ El-Hudžurat, 13.

Mirni suživot u životopisu Poslanika i njegovim pismima

Allahov Poslanik, s.a.v.s., izuzetno nam je dobar primjer u primjeni pojma mirnog suživota, na kojem je uspostavljena islamska država na način da obuhvata prava svih njenih građana i širi principe saradnje i razumijevanja među svima, muslimanima i nemuslimanima.

Kada je Poslanik, s.a.v.s., došao u Medinu, zatekao je mješovitu zajednicu, koja se sastojala od raznih grupacija: muhadžira iz plemena Kurejš, tj. prvih muslimana, ensarija iz plemena Evs i Hazredž, jevreja u tri plemena: Benu Kajnuka', Benun-Nedir i Benu Kurejza, robova i drugih. To je bilo raznovrsno društvo, kojim je zavladao Poslanik, s.a.v.s., donošenjem prvog ustava u Medini, koji se naziva Medinskom poveljom i Medinskim dokumentom, i koji je donesen zajedno s proglašenjem uspostave islamske države u Svijetloj Medini.

U tom ustavu precizirana su prava i obaveze nemuslimanske manjine, tj. jevreja, te zaštita prava svih građana te države, bez obzira na njihovu vjeru, naciju i narodnost. Ustav je imao šezdeset devet članova, kojima su određena prava svih, a među najznačajnije njegove karakteristike spadaju:

- On je odredio da "jevreji imaju prava kao i muslimani", a kršćani nisu spomenuti zato što ih nije bilo u Medini. Taj ustav nije zapostavio ni idolopoklonike, tj. mnogobošce, koji nisu imali objavljenu vjeru, pa je u članu 23 odredio da "ni jedan mnogobožac neće štiti imetak ni život Kurejšija...". Dakle, taj ustav njih tretira kao građane, koji uživaju prava ali imaju i obaveze kao i drugi.
- Taj ustav nije upotrijebio termin *manjina* da bi označio nemuslimane – iako su oni u stvarnosti bili manjina, nego je upotrijebio termin *ummet* za sve, tako da je u njemu zapisano "da su Jevreji ummet, zajedno s vjernicima".
- Taj dokument (ustav) propisao je da pripadnici drugih vjera imaju svoja prava u obavljanju svega što je u vezi s njihovom vjerom. Shodno tome, obaveza je štiti ono što nemuslimani smatraju vrijednim, te im ga nadoknaditi ako ga musliman uništi, pa makar se radilo i o nečemu što nije ispravno i nema vrijednosti u

Šerijatu, poput alkohola ili svinje. Isto tako, iz toga proizlazi da nije dopušteno poništiti brak koji su oni uobičajili, iako je takav brak ništavan u Šerijatu.

- Taj dokument također je propisao da su muslimani poput građevine, da su i Jevreji s vjernicima također poput građevine, da svako ima svoju vjeru, ali su svi jedan ummet (zajednica) – međusobno treba da se solidarišu, pomažu, savjetuju i čine dobro, a ne ono što je grijeh, te da će se u slučaju razilaženja i spora obratiti Allahu i Muhammedu, s.a.v.s., tj. Kur'anu i Sunnetu.

Mirni suživot u međunarodnim odnosima u vrijeme Vjerovjesnika, s.a.v.s.

Istražujući životopis Vjerovjesnika, s.a.v.s., vidjet ćemo da se on, nakon što mu je Allah dao vlast, blagonaklono odnosio prema državama koje su tada postojale. Tako je nakon primirja s mekkanskim nevjernicima poslao pisma vođama i kraljevima, pozivajući ih u islam, što predstavlja primjer njegovog odnosa prema onima s kojima se ne vodi rat. Evo nekih od tih slučajeva:

1. Pismo Kisri, perzijskom vladaru

“U ime Allaha, Svemilosnog, Milostivog. Od Muhammeda, Allahovog poslanika Kisri, perzijskom vladaru. Neka je mir na onoga ko slijedi uputu, vjeruje u Allaha i Njegovog Poslanika i svjedoči da nema boga osim Allaha Jedinog, koji nema sudruga, i da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik. Pozivam te Allahovim pozivom, jer sam ja Allahov poslanik svim ljudima, da upozorim onog ko je živ i da se obistini Riječ nad nevjernicima. Prihvati islam, pa ćeš biti spašen! A ako odbiješ, bit ćeš kriv za grijehе vatropoklonika!”

U tom pismu nema izraza “Ako ne primiš islam, plaćaj glavarinu ili ćemo se boriti!”, jer su glavarina ili borba propisane prema onima s kojima se u ratu, što se jasno vidi iz drugog Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., pisma bizantinskom vladaru, kojem također nije dao da bira između primanja islama, davanja glavarine i borbe. Evo teksta toga pisma:

2. Pismo Kajsaru, bizantinskom kralju

“U ime Allaha, Svemilosnog, Milostivog. Od Muhammeda, sina Abdullaha Heraklu, bizantijskom vladaru. Neka je mir na onoga ko slijedi uputu. Nakon toga, pozivam te Allahovim pozivom: Prihvati islam, pa ćeš biti spašen i Allah će ti dati dvostruku nagradu! A ako odbiješ, bit ćeš kriv za grijehе zemljoradnika (kojima je vladao)!” *Reci: “O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!” Pa ako oni ne pristanu, vi recite: “Budite svjedoci da smo mi muslimani!”*⁴⁶

Isti izrazi korišteni su u pismu Vjerovjesnika, s.a.v.s., Mukavkisu, vladaru Kopta u Misru (Egiptu). Takva je bila politika Vjerovjesnika, s.a.v.s., prema državama koje nisu koristile rat kao sredstvo odnosa s muslimanima; on se zadovoljio time da im pošalje mirni poziv, za čije odbijanje nisu slijedile nikakve posljedice. Međutim, kada je Heraklo, bizantijski imperator, pripremio što je potrebno da bi napao Medinu i kada su se formirale izvidnice njegove vojske s tim ciljem, pa su u gradu Mu'ti ubili Harisa ibn Amra el-Ezdija, Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., izaslanika kralju Busre, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je poslao vojsku koja se sukobila s bizantijskom vojskom u bici koja je nazvana *Bitka kod Mu'te*. Ali, Heraklo je nastavio s neprijateljstvom i skupljanjem vojske u području Belka' u blizini Damaska, i pripremio se za napad na Svijetlu Medinu.

Tada je Vjerovjesnik, s.a.v.s., poveo vojsku, koja je nazvana *Vojskom poteškoće*, pa kada je stigao na Tebuk, poslao je pismo vladaru Bizantije, koje je bilo ratno pismo, čiji sadržaj je glasio: “Od Muhammeda, Allahovog poslanika, vladaru Bizantije. Pozivam te u islam, pa ako primiš islam, onda ćeš imati prava kao i ostali muslimani a i obaveze kao i ostali muslimani, a ako ne uđeš u islam, onda daji glavarinu, jer Uzvišeni Allah kaže: *Borite se protiv onih kojima je data Knjiga, a koji ne vjeruju ni u Allaha ni u onaj svijet, ne smatraju zabranjenim ono što Allah i Njegov Poslanik zabranjuju i ne ispovijedaju istinsku vjeru – sve dok ne daju glavarinu, poslušno i smjerno.*”⁴⁷

⁴⁶ Alu 'Imran, 64.

⁴⁷ Et-Tevbe, 29.

Ovaj ajet objavljen je nakon Heraklove prevare, jer je on rekao da je primio islam, ali je nakon toga dva puta pripremio vojsku za osvajanje Medine, pa je Allah naredio borbu protiv njih.

Historijska svjedočanstva

Jedno od historijskih svjedočanstava koja potvrđuju princip mirnog suživota u islamu i dokazuju da je tolerancija također jedan od njegovih temelja, kao i opraštanje kada se može kazniti, jeste slučaj kada je halifa Omer ibn el-Hattab, r.a., ušao u Jerusalem. To je svijetao primjer mirnog suživota, jer je tada potvrđeno pravilo mirnog, vjerskog, civilizacijskog i kulturnog suživota. Naime, halifa Omer je tada ušao u Jerusalem, pa ga je dočekao jerusalimski patrijarh i obišao s njim dijelove grada te su ušli u Crkvu uskrsnuća. Kada je nastupilo vrijeme namaza, Omer je rekao patrijarhu da želi klanjati, pa mu je on odgovorio: "Klanjaj tu gdje jesi" – a Omer je bio u centru crkve.

Međutim, Omer, r.a., je to odbio, bojeći se da će se muslimani povesti za njegovim primjerom, te da će reći: Ovdje je klanjao Omer ibn el-Hattab, pa onda i mi imamo pravo ovdje klanjati. Pored toga, njihovo zauzimanje prostora te crkve moglo bi se protumačiti kao kršenje onoga što je zapisano u Omerovom ugovoru o poštivanju njihovih crkava i ostavljanju crkava u njihovim rukama – ako bi se Omerovo klanjanje uz saglasnost patrijarha shvatilo kao dopuna onoga što je navedeno u tom ugovoru. Međutim, Omer el-Faruk, r.a., je izašao i klanjao na stepenicama kod ulaza u crkvu, i nakon što je završio s namazom, napisao je naredbu da se na tom mjestu ne klanja namaz u džematu i da tu mujezin ne uči ezan. Zatim je Omer otišao do Stijene i na njoj napravio Džamiju na Stijeni (*Mesdžidu-s-sahra*).⁴⁸

Društveni odnosi prema nemuslimanima

Islam je kao obavezu propisao mirni suživot sa svim ljudima, jer je Allah, Stvoritelj, odredio da su razlike u vjerovanju, propisima i jezicima nešto što je neodvojivo od života na ovome svijetu. Zato islam ne poriče prava nemuslimana – uključujući i one koji odbacuju islamske propise – jer su

⁴⁸ Ali Mensur, *Islamski šerijat i Opći međunarodni zakon*, Darul-Kalem, Kairo, str. 379.

osnov mirnog suživota riječi Uzvišenog: *Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone. Allah, zaista, voli one koji su pravični.*⁴⁹

Islam se nije zadovoljio priznavanjem prava nemuslimana i nepri- siljavanjem da prime islam, nego im daje da izaberu između prihvatanja islamskih pravnih normi i sudova koji sude po njihovim propisima, bez obzira na to da li se radi o ličnom i porodičnom statusu, ili drugim propi- sima. To nećemo naći ni kod većine današnjih velikih država. Neki današ- nji ustavi predviđaju teritorijalnu primjenu zakona, s izuzetkom pitanja braka, razvoda i nasljedstva, gdje se mogu primjenjivati propisi muževog ili ženinog vjerezakona, ako su različite vjere.

Šerijat poštuje druge vjere ne samo po pitanju ličnog statusa, nego i po svim pitanjima u tim vjerama vezanim za vjerovanje, tako da nemu- sliman ne potpada pod islamske propise po pitanju ličnog statusa, niti po pitanju odnosa prema drugim ljudima, nego islam nemuslimanima daje slobodu izbora, tako da oni imaju pravo da im se, ako žele, sudi shodno njihovim propisima, jer Uzvišeni kaže: *Svima vama smo zakon i pravac propisali,*⁵⁰ te: *I sljedbenicima Indžila smo naredili da sude prema onome što je Allah objavio u njemu,*⁵¹ a ako odaberu islamski sud, onda im se može suditi po islamu, ili im se predočiti presuda po islamu.

U društvene odnose koje je islam dopustio spada posjeta bolesnicima nemuslimanima – što potpada pod značenje riječi Uzvišenog: *...da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas...*⁵² zatim izražavanje saučešća njima, upotreba njihovog posuđa, jedenje mesa živo- tinja koje ehli-kitabije zakolju – dokle god ne ratuju protiv nas, kupovina odjeće od nemuslimana, prihvatanje njihovog svjedočenja, npr. u slučaju kada se musliman nađe na putu s nemuslimanima, pa njegovoj oporuci budu svjedoci dva nemuslimana – prema imamu Ahmedu i drugima, nji- hovo svjedočenje će se prihvatiti, zatim traženje pomoći od njih za poslove u kojima su stručni, te razmjena poklona s njima.

⁴⁹ El-Mumtehine, 8.

⁵⁰ El-Ma'ide, 48.

⁵¹ El-Ma'ide, 47.

⁵² El-Mumtehine, 8.

Srednji put islama i mirni suživot

Islam je došao s umjerenim i uravnoteženim srednjim putem, koji obuhvata sve aspekte života, kao što kaže Uzvišeni: *I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik bude protiv vas svjedok.*⁵³ Taj srednji put odnosi se na srednju poziciju u obredima, u sudstvu, po pitanju dobra, srednju poziciju po pitanju mjesta i vremena. Ima mnogo kur'anskih ajeta koji su dokaz za to, a evo samo nekoliko:

- Srednji put odnosi se na pravednost, kao što kaže Uzvišeni: *...onda ih nepristrasno izmirite i budite pravedni.*⁵⁴ Pravednost je poželjna kod svih zajednica i naroda, kakva god im bila vjera ili kultura.
- Srednji put znači i slobodu vjerovanja. Tako Uzvišeni kaže: *On vas stvara, pa ste nevjernici ili vjernici.*⁵⁵ te: *...pa ko hoće – neka vjeruje, a ko hoće – neka ne vjeruje.*⁵⁶ Time se ukazuje na mirni suživot u društvima i narodima.
- Srednji put također znači jedinstvo čovječanstva, jer Uzvišeni kaže: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznawali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji.*⁵⁷

Pored toga, Poslanik, s.a.v.s., u jednom hadisu kaže: "Ja sam svjedok da su svi ljudi braća."⁵⁸ Bratstvo među ljudima i njihovo međusobno upoznavanje su nužnost, koju nameću uvjeti zajedničkog života u kući, u domovini i unutar čovječanstva, što potvrđuje važnost zajedničkog življenja ljudi, jer oni ne mogu živjeti bez tolerantnog suživota u području kupoprodaje, sudstva, potraživanja, zatim razmjene svega što je korisno, prava

⁵³ El-Bekare, 143.

⁵⁴ El-Hudžurat, 9.

⁵⁵ Et-Tegabun, 2.

⁵⁶ El-Kehf, 29.

⁵⁷ El-Hudžurat, 13.

⁵⁸ Hadis naveden u Ebu Davudovom *Sunenu*, Kitab sudžudi-l-Kur'an, Džima'u ebvab feda'ili-l-Kur'an, Poglavlje o tome šta kaže čovjek kada naziva selam.

komšiluka i ujedinjenja po pitanju onoga što je dobro za čovječanstvo. To od nas zahtijeva da pronađemo interese koji su zajednički za sve ljude, kao što su pravda, jednakost i sloboda, te da saradujemo da bismo ih ostvarili. U tom smislu, Poslanik, s.a.v.s., je rekao: “Kada bih u Savez dobročinstva (*Hilfu-l-fudul*) bio pozvan i u islamu, prihvatio bih ga.”⁵⁹ Time on misli na savez koji su neki ljudi sklopili prije islama, kojim su se obavezali na pomaganje obespravljenim i ožalošćenim, te na pružanje zaštite onima koji je traže.

- U srednji put islama po pitanju mirnog suživota spada i negeneraliziranje, u smislu da sve druge ljude ne smatramo istima, jer postoji razlika između naroda i vlada. Drugi ljudi nisu jedinstven blok, tako da s njima treba da saradujemo posmatrajući ih kao široki krug, kojem se možemo obraćati po određenim pitanjima, radi zaštite zajedničkih interesa i koristi, ne remeteći realizaciju svjetskog mira i sigurnosti.

Uloga islama u jačanju savezništva civilizacija

Civilizacijski dijalog u vrijeme Poslanika, s.a.v.s.

Allah je poslao Svoga poslanika Muhammeda, s.a.v.s., sa završnim i kompletnim poslanstvom i s Božijom Objavom jedinstvenom na cijeloj Zemlji, koja je potvrdila naslijeđe svih prethodnih poslanstava, koja je pojasnila pravila namjesništva na Zemlji, da bi se učvrstili stubovi sigurnosti, stabilnosti i mira i da bi se cjelokupno čovječanstvo vratilo jednom temelju, i koja je ljudima odredila obavezu zajedničkog i jedinstvenog unapređenja uvjeta života na Zemlji, kao što kaže Uzvišeni: *On vas od Zemlje stvara i daje vam da živite na njoj!*,⁶⁰ *Džine i ljude sam stvorio samo zato da Mi se klanjaju.*⁶¹

Ta završna, božanska objava, koju je Uzvišeni Allah obećao čuvati, pojasnila je čovječanstvu da je cijela Zemlja dom ljudima – zato što su ljudi, a ne zbog nečeg drugog.

⁵⁹ Više o tom hadisu vidjeti na strani br. 5.

⁶⁰ Hud, 61.

⁶¹ Ez-Zarijat, 56.

Među podanicima prve islamske države u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., bio je prisutan pluralizam, a Medinska povelja – ili dokument, ili prvi ustav Medinske države nakon Hidžre – govorila je o pravima i obavezama tih podanika, te o njihovim odnosima i vrhovnom autoritetu, jer u njenom tekstu stoji “da su muslimanska plemena raznovrsne cigle jedne građevine, da su i Jevreji s vjernicima također raznovrsne cigle jedne građevine, da svako ima svoju vjeru, ali su svi jedna zajednica – međusobno treba da se solidarišu, pomažu, savjetuju i čine dobro, a ne ono što je grijeh, te da će se u slučaju razilaženja i spora obratiti Allahu i Muhammedu, s.a.v.s.”, tj. Kur’anu i Sunnetu.

Suživot među civilizacijama

Mirni suživot treba postojati među svima, sve dok Allah ne sakupi ljude na Kijametskom danu i dok im ne presudi o onome u čemu su se razilazili. Uzvišeni kaže: *Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici?*⁶² *Svima vama smo zakon i pravac propisali. A da je Allah htio, On bi vas sljedbenicima jedne vjere učinio, ali, On hoće da vas iskuša u onome što vam propisuje, zato se natječite ko će više dobra učiniti; Allahu ćete se svi vratiti, pa će vas On o onome u čemu ste se razilazili obavijestiti.*⁶³

On također kaže: *A ako se oni budu s tobom prepirali, reci: “Allah dobro zna ono što vi radite!” Allah će vam na Sudnjem danu presuditi o onome u čemu se razilazite.*⁶⁴ Štaviše, islam poučava muslimane etici dijaloga s onima koji ne vjeruju kao oni, pa navodi mišljenje druge strane kojim oni ocjenjuju islam i muslimane, tj. navodi njihovu optužbu da muslimani čine grijeha time što ne obožavaju kipove i što vjeruju u Jedinog Allaha, a ne odgovara im istom mjerom, nego na ljepši način. Naime, Uzvišeni kaže: *Reci: “Vi nećete odgovarati za grijeha koje mi počinimo niti ćemo mi odgovarati za ono što uradite vi.” Reci: “Gospodar naš će nas sabrati i onda nam pravedno presuditi, On je sudija pravedni, sveznajući.”*⁶⁵

⁶² Junus, 99.

⁶³ El-Ma’ide, 48.

⁶⁴ El-Hadž, 68-69.

⁶⁵ Sebe’, 25-26.

Pored toga, islam naređuje muslimanima da sarađuju u onome što je dobročinstvo i pozitivno za ljude, čak i kada su napadnuti. Tako npr., kada su Kurejšije spriječili muslimane da obave obrede umre kod Allahove kuće, Allah je objavio slijedeće riječi: *I neka vas mržnja koju prema nekim ljudima osjećate, zato što su vam spriječili pristup Časnom hramu, nikako ne navede da ih napadnete! Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu!*⁶⁶

Nakon što je Allah dao vlast Svome poslaniku Muhammedu, s.a.v.s., on se blagonaklono odnosio prema državama koje su postojale u njegovo vrijeme. Tako je, nakon sklapanja primirja sa mekkanskim idolopoklonicima, poslao pisma vladarima i kraljevima, koji su primjer njegovog odnosa prema onima koji su miroljubivi: *Reci: "O sljedbenici Knjige, dodite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!" Pa ako oni ne pristanu, vi recite: "Budite svjedoci da smo mi muslimani!"*⁶⁷

Jedan od takvih bio je Mukavkis, vladar Kopta u Misru (Egiptu), koji je poslao neke poklone Vjerovjesniku, s.a.v.s., između ostalog: odjeću, mazgu – da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., može jahati, te dvije robinje da mu služe, a one su bile cijenjane kod Kopta. Vjerovjesnik, s.a.v.s., je primio te poklone, poštujući tu blagonaklonost.

Islam je priznao druge vjere i prava nemuslimana i uspostavio je odnose s nemuslimanima na temelju mirnog suživota, kako u područjima koja su muslimani osvojili, tako i u susjednim predjelima. Tako Uzvišeni kaže: *Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone. Allah, zaista, voli one koji su pravični.*⁶⁸

Islam je odredio da se samo svojom voljom i s ličnim uvjerenjem ulazi u islam, jer Uzvišeni zabranjuje da se to radi silom: *U vjeru nije dopušteno silom nagoniti – pravi put se jasno razlikuje od zablude!*⁶⁹ On

⁶⁶ El-Ma'ide, 2.

⁶⁷ Alu 'Imran, 64.

⁶⁸ El-Mumtehine, 8.

⁶⁹ El-Bekare, 256.

također kaže: *Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj najbolje zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On najbolje zna one koji su na pravom putu.*⁷⁰

Islam garantira prava manjina u muslimanskom društvu, jer “oni imaju prava kao i mi, a imaju i obaveze kao i mi”. Štaviše, Osmanlijsko carstvo je 19. januara 1869. godine izdalo Zakon o državljanstvu, kojim je izbrisalo razlike između muslimana i nemuslimana, tako da su svi dobili ravnopravan status građana te države.

Internacionalnost islama i savezništvo civilizacija

Osvajanjem novih teritorija i opsežnim radom za vjeru, islam je uspio obuhvatiti idolopokloničke narode, a s narodima Knjige sklapao je ugovore o šticieništvu, kojima su sačuvani njihovi nacionalni identiteti i kulturne i vjerske specifičnosti, te su i oni na taj način obuhvaćeni. Tako su muslimani uspjeli uspostaviti civilizacijski, kulturni i vjerski pluralizam u okviru “internacionalnosti islamskog diskursa”, tako da je ta internacionalnost doprinosila i doprinosi uspostavi pluralističkog sistema, nakon njegovog potvrđivanja i poticanja ka internacionalizmu, kako bi postao pokretački faktor u okviru pozitivne ljudske raznovrsnosti, koju oplemenjuje svjetlo Upute i istinske vjere.

Islam je došao kao oslobodilac naroda, tako da povijest nije zabilježila ni jedan slučaj da su muslimani pobili narod u predjelima koje su osvajali, nego su ti narodi pomagali muslimanske osvajače protiv svojih vladara, jer ih je islam oslobađao od tlačitelja koji su vladali nad njima. Na taj način islam je osnovao prvi internacionalni savez civilizacija protiv represije i nasilja, čiji temelj je bila pravda utemeljena na nebeskoj Knjizi. Islamska vlast (*hilafet*) bila je novi pojam za čovječanstvo, jer se radilo o vođstvu koje obavlja ulogu vlasti i ponaša se kao vlada, ali koje istovremeno rješava svoje negativnosti i probleme superiornosti, sile i oholosti, tako da je hilafet bio primjer alternative umišljenosti i nasilnoj vlasti. U tom smislu Uzvišeni kaže: *Mi dobro znamo što oni govore; ti ih ne možeš*

⁷⁰ En-Nahl, 125.

prisiliti...,⁷¹ te: *Ti vlast nad njima nemaš!*⁷² Tako je hilafet uspostavio internacionalni civilizacijski sistem, u kojem se zekat dijelio nemuslimanima čija srca je trebalo pridobiti, pa je islamski sistem bio prvi sistem u kojem su svi živjeli skladno, nakon odvratnosti koju su ljudi bili osjećali prema helenističkom i rimskom sistemu.

Najveći civilizacijski dijalog odigrao se između islamske i starih civilizacija, jer su arapski kršćani u Šamu – u gradovima Edesi i Nasibinu, te u Bagdadu u “Divanu mudrosti” (*Divanu-l-hikma*) – kojeg je osnovao halifa Me'mun – doprinijeli najvećem pokretu prevođenja koji povijest poznaje. Jezik tih prevodilaca bio je arapski, vjera im je bila kršćanstvo, a kultura im je bila muslimanska. Na kraju zlatnoga doba islamske civilizacije, u sedmom stoljeću po Hidžri, odnosno trinaestom stoljeću po gregorijanskom kalendaru, počeo je proces direktnog prevođenja s arapskog jezika na latinski u Kilkiliji, Padovi, Palermu i Konstantinopolisu. Arapski jezik je čak bio raširen u mnogim državama u vrijeme Frederika Drugog, kojem je veliki islamski mislilac Ibn Seb'in napisao *Sicilijanska pitanja (El-Mesa'ilu-s-Sikillija)*, kao odgovor na njegova filozofska pitanja. Sve to rezultiralo je nastajanjem savremenih zapadnih znanosti, kao što su: matematika, inženjerstvo, astronomija, biologija, fizika, hemija, farmacija, botanika i zoologija. Tako su, između ostalog, prevedena djela: *El-Džebr ve-l-mukabela* El-Havarizmija, *El-Menazir* Hasana ibn el-Hejsema, *Poslanice* Ibn Hajjana iz hemije itd.

Međunarodne organizacije i međucivilizacijski dijalog

Bivši iranski predsjednik Muhammed Hatemi 2001. godine predložio je da Ujedinjene nacije učine prvi korak da se 2001. godina proglasi “godinom međucivilizacijskog dijaloga”, s nadom da će taj dijalog rezultirati prvim neophodnim koracima na putu pravde i svjetske slobode, zatim jačanja aktivnosti na planu koordinacije i zajedničkog djelovanja u oblastima kulture, ekonomije i politike, te jačanja temelja slobode, pravde i ljudskih prava. Prijedlog je naišao na široku podršku u međunarodnim

⁷¹ Kaf, 45.

⁷² El-Gašije, 22.

krugovima, pa je nakon toga održan veliki broj kongresa radi poziva međucivilizacijskom dijalogu, a Ujedinjene nacije su za 2008. godinu izradile posebnu strategiju za međucivilizacijski dijalog, jer su shvatile da najgore što se događalo civilizacijama jeste njihova politizacija, tako da su one – umjesto da budu faktor okupljanja i susreta naroda na nivou kulture i civilizacije – bile izložene politizaciji u nekim krugovima u kojima se donose političke odluke. Primjer toga jesu teorija o sukobu civilizacija, koju je iznio Samuel Huntington (Samuel Huntington), i teorija kraja povijesti, čiji je autor Francis Fukujama (Francis Fukuyama).

Pored toga, Arapska liga je u novembru 2001. godine organizirala kongres međucivilizacijskog dijaloga pod nazivom “Međusobna povezanost, a ne sukob”. Zatim, desilo se nekoliko pozitivnih iskustava dijaloga, kao što je “Njemačko-arapski dijalog”, koji je održan u generalnom sekretarijatu Lige arapskih zemalja u februaru 2002. godine, te međucivilizacijski dijalog koji je uvršten u 119. sjednicu Arapske lige u martu 2003. godine.

Ka međunarodnom Savezu dobročinstva, radi saveza civilizacija

Možemo li sebi postaviti pitanje mogućnosti uspostavljanja novog, međunarodnog Saveza dobročinstva (*Hilfu-l-fudul*), koji bi ponovno oživio duh prvog Saveza dobročinstva, iz doba džahilijeta, za koji je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kada bih ponovno bio pozvan u Savez dobročinstva (*Hilfu-l-fudul*), prihvatio bih ga.”⁷³

Odgovor na ovo pitanje nije teško dati, jer kada se čovječanstvo složi o određenom broju vrijednosti da bi međusobno sarađivali u njihovoj primjeni, to će biti prvi korak ka novom savezu civilizacija. Predlažem da ti koraci, predstavljeni u svjetskoj strategiji, usvoje određene vrijednosti, među kojima treba da se nađu:

1. pravda,
2. ljudska prava (sloboda misli, izražavanja i uvjerenja, demokratija itd.),
3. poštivanje kulturnih posebnosti u raznim državama,

⁷³ Više o tom hadisu vidjeti na strani br. 5.

4. poštivanje prava nezavisnosti naroda,
5. odbacivanje okupacije i međusobna saradnja na njenom iskorjenjivanju,
6. zaštita prava naroda da odlučuju o svojoj sudbini,
7. zaštita ljudskih prava po pitanju jela, odijevanja, stanovanja, obrazovanja, zdravlja i dostojanstvenog života.

Za realizaciju i jačanje tih vrijednosti na svjetskom nivou, potrebno je sačiniti planove i programe, koji se, prema mome mišljenju, ogledaju u slijedećem:

- Očistiti obrazovne programe od svega što kvari sliku o drugima, te ispraviti povijesne greške i pogrešne informacije u tim programima
- Izraditi kulturnu strategiju na svjetskom nivou, kojom bi se ojačala zajednička osnova ljudskih vrijednosti kod svih naroda i kojom bi se izbjegavale tačke razilaženja
- Izraditi svjetsku strategiju za medije, kojom bi se svijet pripremio za jačanje saveza civilizacija (strategiju koja bi gradila, a ne rušila i koja bi ujedinjavala, a ne razjedinjavala)
- Napraviti kulturne, obrazovne i medijske programe koji će jačati kulturu dijaloga s drugim ljudima i kulturu mira
- Širiti kulturu mira i tolerancije među svim pripadnicima ljudskog roda.

Program civilizacijskog dijaloga

Objavljivanje nebeskih knjiga pratio je civilizacijski dijalog između vjerovjesnika i nevjernika iz njihovih naroda, a Časni Kur'an je u svojim redovima zabilježio neke primjere tog dijaloga, koji se smatra početkom dijaloga civilizacija, od kojih su među najvažnijim: dijalog Nuha, a.s., s njegovim narodom, dijalog Ibrahima, a.s., s njegovim narodom i s Nimrodom, dijalog Musaa, a.s., s faraonom i njegovi dijalozi s Izraelićanima, dijalog Isaa, a.s., s njegovim narodom, njegovim učenicima i drugim ljudima, dijalog Musaa, a.s., s dobrim čovjekom (Hidrom, a.s.). Kur'an navodi i neke dijelove dijaloga Muhammeda, s.a.v.s., s njegovim narodom i s pojedinim osobama, a Poslanikov životopis sadrži više primjera Posla-

nikovog, s.a.v.s., dijaloga s ljudima drukčijih vjerovanja, kao što je njegov dijalog s kršćanima iz Nedžrana, s kršćanima iz Abesinije, s jevrejskim zajednicama u Medini, zatim njegovi brojni razgovori s idolopoklonicima iz plemena Kurejš i pripadnicima drugih arapskih plemena. Štaviše, on je s medinskim jevrejima sklopio savez za odbranu novog društva i nekoliko ugovora i sporazuma, da bi dao primjer civilizacijske harmonije, uprkos različitim vjerovanjima.

Ciljevi i intencije civilizacijskog dijaloga

1. Realizacija misije unapređenja života: Okvir međucivilizacijskog dijaloga treba obuhvatiti zajednička pitanja čovječanstva, radi saradnje na planu osiguravanja dostojanstvenog života svim ljudima – što je Kur'an nazvao unapređenjem života na Zemlji (*'umran*), kao što kaže Uzvišeni jezikom Svoga poslanika Saliha, kada je rekao svome narodu: *On vas od Zemlje stvara i daje vam da živite na njoj!*⁷⁴ Zahtjev za poboljšanjem životnih uvjeta i za dostojanstvenim životom jedna je od najuzvišenijih intencija oko kojih se sve čovječanstvo može složiti, što upućuje na udruživanje i zajedničku saradnju na temelju jednakosti svih ljudi, bez uvjerenja o superiornosti, ili određenih stavova od vojnih, političkih, pa čak i ekonomskih sila, jer su superiornost i međucivilizacijski dijalog nespojivi, budući da svako od tih nastojanja ima svoje polje i svoj svijet.
2. Uspostavljanje pravde i suprotstavljanje nasilju: Ostvarenje pravde i napor na uklanjanju nasilja spadaju među najvažnije intencije civilizacijskog dijaloga, jer je širenje nasilja glavni faktor odsustva pravde, mira i sigurnosti među ljudima, ono potiče na odvratnost i mržnju, pa čak i na napad na druge ljude.
3. Jačanje međusobnog razumijevanja kod pripadnika raznih civilizacija: U svakoj civilizaciji razumijevanje se ubraja među najvažnije intencije civilizacijskog dijaloga, a do razumijevanja se dolazi određenim mehanizmima i u okviru određenog programa – kao što kaže dr. Sa'd ibn Ali eš-Šehrani u svome radu "Dijalog u Kur'anu i sunnetu i njegovi ciljevi". Prema njemu, ti mehanizmi, ili pravila, su:

⁷⁴ Hud, 61.

- O onima koji su različiti treba čitati iz njihovih utemeljenih izvora, bez posredništva, zato što posrednik može imati neke političke ili ekonomske aspiracije, što je kroz povijest bila prepreka razumijevanju drugih ljudi, zarad koristi posrednika.
 - Čitanje o drugima treba zasnivati na onome što prihvata većina grupacije koja se izučava, a ne treba obraćati pažnju na slaba i iznimna mišljenja, jer ona ne mogu odražavati stavove cijele grupacije. Eš-Šatibi to izražava riječima: “Na generalno pravilo ne utječu pojedinačni slučajevi i izuzeci.”
 - Treba porediti srodna pitanja, a ne porediti npr. temelj jedne civilizacijske grupacije sa sporednim pravilom druge grupacije.
 - Teme o kojima se vodi dijalog treba da budu srodne naravi, tako da ne treba porediti neku teoretsku s praktičnom stvari niti obrnuto.
4. Saradnja u realizaciji zajedničkih interesa i zaštiti vrijednosti i idealnih principa: Jedna od intencija civilizacijskog dijaloga jeste realizacija zajedničkih interesa pripadnika različitih vjera i civilizacija. To je Poslanik, s.a.v.s., realizirao s jevrejima u Medini, jer je s njima uspostavio savez saradnje u dobročinstvu i zaštiti vrijednosti, u sprečavanju uznemiravanja i u jednakosti svih medinskih građana u pravima i obavezama. Pored toga, on je sklopio saveze s više arapskih plemena radi uspostavljanja mirne i ljudske saradnje, ili onog što se današnjim rječnikom uobičajeno naziva “mirni suživot”.
- Među aktivnosti koje potiču tu saradnju spada: uklanjanje štete borbom protiv nezaposlenosti, siromaštva i neznanja, iskorjenjivanje smutnje među grupacijama i genocidnih ratova, te borba protiv globalne dominacije, jer stvarnost – kao što kaže prof. dr. Ammar Džejdel, jedan od profesora islamske misli na Alžirskom univerzitetu – onima koji razmišljaju o sudbini čovječanstva nameće sporazum o minimumu elemenata o kojima se ljudi slažu, koji bi bio najslabiji civilizacijskom komonveltu. To nije neostvarivo, naročito ako se uzme u obzir ogromna želja za nametanjem globalizacije kao prirodnog procesa stvari, otjelovljene u sukobu i borbi, kao nužnoj fazi u povijesti čovječanstva.

Iako – kao muslimani – pozivamo dijalogu i savezu civilizacija, mi poštujemo specifičnost svake vjere. Što se, pak, tiče približavanja među vjerama, ili tzv. ekumenizma, kojim se želi međusobna saradnja u onome što je zajedničko različitim vjerama, a to su ljudske vrijednosti i zajednički postupci kojima se učestvuje u savezu naroda i civilizacija, mi poštujemo razlike i vjerujemo u slobodu vjerovanja, ali ne mislimo da današnje vjere treba da postanu jednom vjerom, niti trebaju imati isti kalup, jer i to treba biti u skladu s prirodom različitosti kod ljudi i s činjenicom da je sve što postoji stvoreno raznovrsno, a pored toga, stav da vjere treba ujediniti jeste put ka sukobu civilizacija. Zato neka pripadnici svake religije vjeruju u principe svoje vjere i neka priznaju postojanje drugih religija, bez nastojanja njihovog približavanja, jer sljedbenici svake vjere imaju principe od kojih ne mogu odustupiti, budući da bi to bila izdaja onoga u što vjeruju. Dakle, neka svaki vjernik ostane u svome uvjerenju, jer ne može postojati dijalog između vjera, nego između pripadnika vjera i civilizacija.

Temelji i pravila civilizacijskog dijaloga

Da bi dijalog urodio plodom i ostvario ciljeve, on mora počivati na određenim temeljima i principima. Među najvažnije temelje i principe ciljanog dijaloga spadaju:

- S drugima razgovarati otvorenog srca
- Ne sumnjati u pobude drugih
- Dobro i lijepo razumijevati druge, onako kako oni žele da budu shvaćeni
- Izbjegavati provokacije i vrijeđanje
- Izbjegavati pretjerivanje
- Biti otvoren, ali na mudar način
- Biti oprezan prema podmetanjima neprijatelja i posrednika
- Priznavati slobodu misli onih koji učestvuju u dijalogu
- Osigurati da obje strane u dijalogu imaju potpunu slobodu ideja
- Prije rasprave o pojedinim pitanjima, treba raspravljati o načinu razmišljanja
- Izbjegavati atmosferu uzrujanosti i nastojati učestvovati u dijalogu mudro i lijepim savjetom

- Fokusrirati se na tačke o kojima postoji saglasnost, a voditi dijalog o onome u čemu postoji razilaženje
- Pridržavati se logičkih pravila u raspravi o onome u čemu postoji razilaženje
- Potvrđivati neovisnost svih strana u dijalogu, te odgovornost svake strane za svoje ideje
- Ne tragati za greškama koje su rezultat uzrujanosti u toku dijaloga.

Uvjeti civilizacijskog dijaloga

Islamski mislilac dr. Muhammed Selim el-'Avva postavlja slijedeća četiri uvjeta za civilizacijski dijalog:

Prvi: priznavanje drugog. To ne znači samo vjerovanje da on postoji u životu, nego prihvatanje njegovog postojanja s njegovom posebnošću, koju nikome nije dopušteno mijenjati, prihvatanje faktora njegovog trajnog opstanka kao drukčijeg i različitog, te priznavanje njegovog prava na očuvanje tih faktora i njihovo prenošenje, s jedne generacije na drugu.

Drugi: civilizacijska razmjena. To podrazumijeva da svaka strana u dijalogu ima pravo iznijeti svoje mišljenje i pojasniti svoj stav o pitanjima o kojima se vodi dijalog, bez obzira na to koliko to mišljenje ili stav bili različiti od onoga u što drugi vjeruju, što drugi čine, čemu pozivaju i što brane.

Treći: kontinuitet, jer se dijalogom o civilizacijskim pitanjima ne može ostvariti rezultat na osnovu jedne sesije ili jednog kratkog perioda. Naprotiv, dijalog mora biti kontinuiran i trajan, da bi se drugi mogli temeljitije upoznati i bolje shvatiti.

Četvrti: da srž dijaloga bude kultura, koju izražavaju različite civilizacije i aktivnosti ljudi u kojima je predstavljena ta kultura.

Pravila civilizacijskog dijaloga i vjerskih različitosti

Civilizacijski dijalog ima određena pravila prema kojima treba da se odvija i usklađuje, a među najvažnijima su:

- Da u civilizacijskom dijalogu ne bude političkih tendencija. Jedno od pravila civilizacijskog dijaloga jeste da u njemu ne bude

političke dimenzije, ili da ga politika ne usmjerava. Zatim, fokusiranje na vjerske razlike može biti prepreka civilizacijskom dijalogu, jer je nemoguće da se svi ljudi slože i prihvate jednu vjeru, budući da ih je Uzvišeni Allah stvorio s različitim uvjerenjima. Stoga, vjerske razlike ne treba da budu tema dijaloga, izuzev ako se time želi samo međusobno upoznavanje, a ne rasprava.

- Iznositi samo ideje, te nastojati smiriti idejne sukobe.
- Fokusirati se na cilj dijaloga i naučne rasprave, a ne dopustiti da dijalog liči na govor s minbera, ili da se u njemu koristi frazama i tome slično.
- Ako u dijalogu bude različitosti, treba biti bez razilaženja i treba se odnositi na principe i ideje, a ne na osobe i institucije.
- Držati se konstanti i biti svjestan cilja međureligijskog dijaloga, budući da neki učesnici imaju skrivenih težnji, te im cilj nije dijalog s drugim koliko ispunjavanje tih neizrečenih težnji. Pored toga, u tom dijalogu svi treba da imaju podjednaku mogućnost učešća.

Etika civilizacijskog dijaloga

Etika civilizacijskog dijaloga podrazumijeva sljedeće:

- strpljivost i širokogrudnost,
- shvatiti vrijednost onoga s kim se vodi dijalog, na nivou nauke i etike, kao što je bilo u dijalogu Musaa, a.s., i Hidra,
- dijalog treba osloboditi subjektivnosti i emocija, kao što je bilo u dijalogu Jusufa, a.s., s rođakom žene egipatskog moćnika, tako da je čovjek presudio na osnovu razuma i dokaza, a nije bio pristran prema svojoj rodici,
- istinitost i iskrenost,
- priznavanje i prihvatanje onog što je istinito i ispravno,
- izbjegavanje svađe i blago postupanje, jer je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Allahu najmrži čovjek je onaj koji pretjeruje u raspravi!"⁷⁵

⁷⁵ Hadis bilježi El-Buhari, *Kitabu-l-mezalim*, poglavlje: Kada čovjek nekome da dozvolu za nešto, ono je dozvoljeno; te Muslim, *Kitabu-l-'ilm*, poglavlje o onome ko pretjeruje u raspravi.

- slušanje drugoga na lijep način,
- izbjegavanje zloupotrebe informacija o drugima i omalovažavanja drugoga te
- izbjegavanje rasprave i svađe.

Obnova islamske misli po pitanju saradnje s drugima

Pojam obnove u islamskoj misli

Islamska misao je nastojanje islamskih mislilaca u istraživanju raznih pitanja, oslanjajući se na univerzalne islamske principe, onako kako im je to propisao Časni Kur'an, tj. razmišljanje, proučavanje i traganje za istinom o pitanjima vjere, misli i života.⁷⁶

Značenje te obnove postaje jasno prisjećanjem značenja pojma *idž-tihad*, koji u terminologiji stručnjaka metodologije islamskog prava znači: "maksimalno ulaganje intelektualnog napora od stručnjaka islamskoga prava radi dolaska do šerijatskog propisa na osnovu šerijatskog dokaza", te prisjećanjem hadisa o obnoviteljima vjere, u kojem Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Allah će na početku svakoga stoljeća ovome ummetu slati onoga ko će mu obnoviti vjeru."⁷⁷

Islamski učenjaci obnovu islamske misli smatraju vjerskom i šerijatskom obavezom te praktičnom činjenicom u stvarnosti, jer stručnjaci metodologije islamskog prava to pitanje postavljaju skoro kao matematičku jednačinu, govoreći: "Šerijat je primjenjiv u svim vremenima i na svim prostorima, tekstovi Kur'ana i Sunneta su ograničeni, a događaji i sredstva ostvarenja težnji kod ljudi su promjenjivi i neograničeni, tako da je nemoguće da ograničeni tekstovi budu dovoljni za propise novih i neograničenih događaja, izuzev s idžtihadom."⁷⁸

⁷⁶ Dr. Hasan eš-Šafi'i, *Fifkrina el-hadis ve-l-mu'asir* (O našoj savremenoj i modernoj misli), bez izdavača, Kairo, 1994. god., str. 65.

⁷⁷ Hadis bilježi Ebu Davud u *Sunenu*, na početku *Kitabu-l-melahim*, poglavlje o spominjanju stotinu godina.

⁷⁸ Šejh Ali Hasebullah, *Usulu-t-tešri' i-l-islami*, Daru-l-me'arif, Kairo, 1985. god., str. 83.

Najbolji praktični dokaz za to jeste hadis koji se odnosi na poznatog ashaba Muaza ibn Džebela, r.a. – još u vrijeme objave Kur'ana, a nakon njega isti program koristili su ashabi, tabi'ini i generacija nakon tabi'ina, među kojima su: Omer ibn Abdulaziz, imam Eš-Šafi'i, Ibn Tejmijja, Džemaluddin el-Afgani, Muhammed Abduhu, Muhammed Rešid Rida, šejh Hasan el-Benna, šejh El-Meragi, šejh Šeltut, šejh El-Gazali, istaknuti učenjaci El-Karadavi i drugi.

Na početku dvadeset prvog stoljeća učestali su pozivi za obnovu islamske misli i obnovu vjerskog diskursa, ali je ummet došao u položaj između nakovnja zagovarača krutosti, koji žive u dvadeset prvom stoljeću s primitivnim razumijevanjem, koji su od običaja i navika sačinili vjeru i koji su svoje ograničeno razumijevanje pretpostavili duhu Teksta, i čekića onih koji pretjeruju i koji ummetu ne žele dobro, nego žele da se islamska misao pozapadnjači, da se isprazni njen sadržaj i usahnu njeni izvori.

Pravila ponašanja prema drugima

Kako obnoviti islamsku misao na osnovu pravila ponašanja prema drugima, bez obzira da li oni bili ehli-kitabije ili neko drugi? Prije svega, moramo priznati da je islam uspostavio osnovna etička pravila na tom polju, od kojih izdvajamo:

- Allah je iskazao počast svakom čovjeku, bez obzira na to kakva mu je boja kože, kojeg je spola ili vjere, kao što kaže Uzvišeni: *Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali; dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili.*⁷⁹
- Islam je stavio u obavezu dobročinstvo i potpomaganje u onome što je dobro, kao što kaže Uzvišeni: *Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu.*⁸⁰
- Islam kao obavezu propisuje pravedno postupanje prema onima koji nas ne napadaju, bez obzira na to kojeg su roda i vjere, kao što

⁷⁹ El-Isra', 70.

⁸⁰ El-Ma'ide, 2.

kaže Uzvišeni: *Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavijača vašeg ne izgone. Allah, zaista, voli one koji su pravični.*⁸¹

- Prihvatanje pluralizma, jer je islam jedina vjera koja priznaje protivnike i garantira njihova prava, iako oni odbacuju islam. Naime, Uzvišeni Allah je stvorio sve što postoji na osnovama pluralizma i raznovrsnosti.

Pluralizam i raznovrsnost su Allahov zakon i znak Njegova stvaranja, kao što On kaže: *A da je Gospodar tvoj htio, sve bi ljude sljedbenicima jedne vjere učinio. Međutim, oni će se uvijek u vjerovanju razilaziti.*⁸² On također kaže: *I jedan od dokaza Njegovih je stvaranje nebesa i Zemlje, i raznovrsnost jezika vaših i boja vaših; to su, zaista, pouke za one koji znaju.*⁸³

Zatim, Uzvišeni također kaže: *Svima vama smo zakon i pravac propisali. A da je Allah htio, On bi vas sljedbenicima jedne vjere učinio, ali, On hoće da vas iskuša u onome što vam propisuje, zato se natječite ko će više dobra učiniti; Allahu ćete se svi vratiti, pa će vas On o onome u čemu ste se razilazili obavijestiti.*⁸⁴

- Pravo ljudskog bratstva, jer su ljudi nastali od jednog oca i jedne majke, kao što kaže Uzvišeni: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo, da biste se upoznawali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji; Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.*⁸⁵ A Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: "Svi ste vi Ademova djeca, a Adem je od zemlje."⁸⁶

Tim visokim moralnim normama, koje se primjenjuju u mirnom suživotu i međuljudskoj komunikaciji, islam te odnose uspostavlja na temelju pravde i naklonosti.

⁸¹ El-Mumtehine, 8.

⁸² Hud, 118.

⁸³ Er-Rum, 22.

⁸⁴ El-Ma'ide, 48.

⁸⁵ El-Hudžurat, 13.

⁸⁶ El-Hejsemi, *Medžme'u-z-zeva'id ve menbe'u-l-feva'id, Kitabu-l-edeb*, poglavlje o onome ko se ponosi pripadnicima neznaboštva.

Kako sarađivati s drugim?

Ti drugi mogu biti građani islamskih država, a islam je ustanovio jedno zlatno pravilo po pitanju odnosa prema njima, koje glasi: "Oni imaju prava kao i mi, a imaju i obaveze kao i mi." Poslanik, s.a.v.s., je naredio lijep odnos prema njima, rekavši, između ostalog: "Onome ko uznemirava štićenika, ja sam njegov protivnik!"⁸⁷ Povijest islama obiluje izvanrednim slikama i jasnim primjerima lijepog odnosa prema građanima nemuslimanima u muslimanskoj državi.

Dobro je poznat slučaj sina Amra ibn el-Asa sa sinom jednog Kopta. Ukratko, dok je Amr ibn el-As u vrijeme hilafeta Omera ibn el-Hattaba, r.a., bio namjesnik Misra (Egipta), njegov sin je zajedno s jednim mladićem Koptom učestvovao u trci konja, pa je namjesnikov sin udario tog mladića, uzdajući se u moć svoga oca. Međutim, otac tog koptskog mladića koji je udaren krenuo je s njim na put do Medine. Kada su došli do halife Omera i ispričali mu šta se dogodilo, halifa Omer ibn el-Hattab je pozvao Amra ibn el-Asa da dođe u Medinu sa svojim sinom. Kada su se svi sakupili, Omer je koptskom mladiću dao bič i naredio mu da izvrši odmazdu nad sinom Amra ibn el-Asa, pa ga je mladić udario, tako da je ispunio svoje pravo i zadovoljio dušu. Tada mu je halifa rekao: "Da si udario i Amra ibn el-Asa, ne bih te spriječio, jer te njegov sin udario zbog moći svoga oca!" Zatim se okrenuo Amru ibn el-Asu, upitavši ga: "Kada ste ljude učinili robovima, a njihove majke su ih rodile kao slobodne ljude?!"⁸⁸

Drugi primjer je slučaj s Koptkinjom kojoj je lisica pojela kokoši pa ju je jedan Kopt nasavjetovao da pošalje pismo halifi Omeru ibn el-Hattabu, r.a., i da mu se požali na to. Kada mu je stiglo pismo, halifa Omer je naredio Amru ibn el-Asu da se toj ženi napravi takva ograda oko njene kuće koju lisica neće moći preskočiti, te da joj se nadoknade pilići koje je lisica pojela.

⁸⁷ Hadis bilježi El-Mutteki el-Hindi u djelu *Kenzu-l'ummal*, IV tom, prvo poglavlje: o sigurnosti sklapanju ugovora i primirja, te ispunjavanju ugovora. Također ga bilježi Es-Sujuti u djelu *El-Džami' u-s-sagir*, VI tom.

⁸⁸ Pogledaj u djelu *Tarihu-l-vilaja 'ale-l-buldan*. Taj događaj navodi i Ibn el-Dževzi u djelu *Tarihu Umer*, kao i autor djela *Kenzu-l'ummal fi suneni-l-akval ve-l-ef'al*, od Enesa, r.a.

To je islamska pravda prema građanima islamske države koji imaju drugu vjeru. A što se tiče islamskog programa po pitanju odnosa prema pripadnicima različitih vjera u svijetu, on podrazumijeva suživot na ovo-m svijetu, sve dok Allah ne sakupi ljude na Kijametskom danu i ne presudi im o onome u čemu su se razilazili. Uzvišeni kaže: *Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici?*⁸⁹

On također kaže: *Svima vama smo zakon i pravac propisali. A da je Allah htio, On bi vas sljedbenicima jedne vjere učinio, ali, On hoće da vas iskuša u onome što vam propisuje, zato se natječite ko će više dobra učiniti; Allahu ćete se svi vratiti, pa će vas On o onome u čemu ste se razilazili obavijestiti.*⁹⁰ Zatim, On također kaže: *I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način – ne i s onima među njima koji su nepravedni –, i recite: “Mi vjerujemo u ono što se objavljuje nama, a naš Bog i vaš Bog jeste – jedan, i mi se Njemu pokoravamo.”*⁹¹

Pored toga, islam naređuje muslimanima dijalog i saradnju u dobročinstvu i onome što je dobro za čovječanstvo, čak i u slučaju kada budu napadnuti. Tako Uzvišeni kaže: *Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj najbolje zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On najbolje zna one koji su na pravom putu.*⁹²

Zatim, Uzvišeni kaže: *I neka vas mržnja koju prema nekim ljudima osjećate, zato što su vam spriječili pristup Časnom hramu, nikako ne navede da ih napadnete! Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu!*⁹³

Allahov Poslanik, s.a.v.s., svojim pismima vladarima zacrtao je puteve saradnje s onima koji su miroljubivi. Nakon što mu je Allah dao vlast, on se blagonaklono odnosio prema državama koje su postojale u to vrijeme. Tako je on nakon primirja s mekanskim nevjernicima poslao pisma

⁸⁹ Junus, 99.

⁹⁰ El-Ma'ide, 48.

⁹¹ El-Ankebut, 46.

⁹² En-Nahl, 125.

⁹³ El-Ma'ide, 2.

vođama i kraljevima, pozivajući ih u islam, što predstavlja primjer njegovog odnosa prema onima koji su miroljubivi.

Navest ćemo jedno od tih pisama, tj. teksta njegove poruke Mukavkisu, vladaru Kopta u Egiptu: "U ime Allaha, Svemilosnog, Milostivog. Od Muhammeda, sina Abdullaha, Mukavkisu, vladaru Kopta. Neka je mir na onoga ko slijedi uputu. Nakon toga, pozivam te Allahovim pozivom: Prihvati islam, bit ćeš spašen! Prihvati islam, Allah će ti dati dvostruku nagradu! A ako odbiješ, bit ćeš kriv za grijeh Kopta!" *Reci: "O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!" Pa ako oni ne pristanu, vi recite: "Budite svjedoci da smo mi muslimani!"*⁹⁴

Isti je slučaj s njegovim pismima Kisri i Kajsaru, jer u njima nije naveo: "Ako ne prihvatiš islam, plaćaj glavarinu ili predstoji borba" – čime se daje izbor između glavarine i borbe. Taj izbor je dat onima koji su ratovali protiv muslimana.

Dileme oko saradnje s drugima i odgovori na njih

Islam i muslimani dovedeni su u iskušenje od pojedinaca koji misle da oni od svih ljudi najviše žele dobro islamu i muslimanima, a isti, ustvari, nanose štetu islamu i muslimanima, jer zloupotrebljavaju razilaženja muslimanskih učenjaka i tvrde da su samo njihovi stavovi ispravni, a da je sve ostalo zabluda. Tako oni krv i imetke neistomišljenika smatraju dopuštenim, a njihovo pogrešno shvatanje koga uzeti a koga ne uzeti za prijatelja i pogrešno shvatanje borbe navelo ih je da prihvate stav o zabrani saradnje s nemuslimanima. Da to oni smatraju samo svojim mišljenjem, problem bi bio manji (iako mi ne priznajemo da je to mišljenje ispravno); međutim, oni tvrde da je ta zabrana ispravni stav islama, te da je njegovo neizvršavanje nedostatak u vjerovanju. Zato oni odbijaju pluralizam i prihvatanje drugih, te optužuju islamske učenjake, a neki od njih otišli su tako daleko da su – nakon što su ih evropske zemlje prihvatile, ukazale im počast i dale im stanove, jelo, piće i sigurnost – protiv istih tih država krenuli u borbu i zahtijevali od njih plaćanje glavarine!

⁹⁴ Alu 'Imran, 64.

Borba protiv nemuslimana

Islamski pravnici smatraju da je razlog borbe protiv nemuslimana njihov napad na muslimane, tako da nemuslimani nisu ubijani zbog svog vjeronjaja, nego zato što su napadali. Zato je Vjerovjesnik, s.a.v.s., zabranio borbu protiv onih koji se ne mogu boriti, rekavši: “Nemojte ubiti iznemoglog starca, dijete, niti ženu!”⁹⁵

Šejhul-islam Ibn Tejmijja kaže: “Dopuštenje za borbu protiv nekih muslimana zasnovano je na dopuštenju borbe protiv nemuslimana.”⁹⁶ A njegov učenik imam Ibn el-Kajjim rekao je: “Borba je stavljena u obavezu muslimanima protiv onih koji se bore protiv njih, a ne protiv onih koji to ne rade.”⁹⁷ Jer, Uzvišeni Allah kaže: *I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu.*⁹⁸

Islamski pravnici navode da su muslimani stupili u borbu protiv Bizantinaca nakon što je objavljen propis o borbi protiv njih, u riječima Uzvišenog: *Borite se protiv onih kojima je data Knjiga, a koji ne vjeruju ni u Allaha ni u onaj svijet, ne smatraju zabranjenim ono što Allah i Njegov Poslanik zabranjuju i ne ispovijedaju istinsku vjeru – sve dok ne daju glavarinu, poslušno i smjerno.*⁹⁹

Poznato je da se Bitka kod Mu'te desila zato što su Bizantinci ubili Harisa ibn Amra el-Ezdija, Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., izaslanika, te da je povod za Bitku na Tebuku bilo to što je Heraklo, bizantinski imperator, sakupio vojsku u blizini Damaska, da bi osvojili Svijetlu Medinu.

Pored toga, Časni Kur'an sadrži jasan tekst: *U vjeru nije dopušteno silom nagoniti – pravi put se jasno razlikuje od zablude!*¹⁰⁰ Taj tekst potpuno jasno ističe da nije dopušteno ikoga prisiliti da prihvati islam, što je u islamu dobro poznato.

⁹⁵ El-Bejheki, *Sunen*, 9/90.

⁹⁶ Ibn Tejmijja, *Risaletu-l-kital*, str. 118.

⁹⁷ Ibn el-Kajjim, *Zadu-l-me'ad*, 2/58.

⁹⁸ El-Bekare, 190.

⁹⁹ Et-Tevbe, 29.

¹⁰⁰ El-Bekare, 256.

Taj opći propis nije u suprotnosti s ajetima o borbi protiv nemuslimana, jer oni nisu općenitog značenja, kao ni hadisi o borbi protiv ljudi dok ne prihvate islam. Naime, Uzvišeni kaže: *Kada prođu sveti mjeseci, ubijajte mnogobošce gdje god ih nađete, zarobljavajte ih, opsjedajte i na svakom prolazu dočekujte! Pa ako se pokaju i budu namaz obavljali i zekat davali, ostavite ih na miru, jer Allah zaista prašta i samilostan je.*¹⁰¹

Taj propis objavljen je u vezi sa stanovnicima Arabijskog poluotoka, koje je Allah odabrao da nose poruku islama. Dakle, taj propis odnosi se samo na Arape na Arabijskom poluotoku, a ne na sve ljude, jer se u vjerodostojnom (*muttefek alejhi*) hadisu kaže: "Odstranite mnogobošce s Arabijskog poluotoka."¹⁰² Budući da taj hadis Ahmed i Muslim bilježe u verziji: "Sigurno ću odstraniti jevreje i kršćane s Arabijskog poluotoka, sve dok na njemu ne ostanu samo muslimani!"¹⁰³, hafiz Ibn Hadžer u djelu *Fethul-Bari*, u poglavlju o džihadu, prenoseći od većine učenjaka, kaže da se to odnosi samo na Hidžaz, tj. na Mekku, Medinu i Jemamu, a prvi hadis se odnosi na mnogobošce, a ne na ehli-kitabije.¹⁰⁴

Na osnovu toga vidimo koliki grijeh čini jedna mala skupina, koja svoje pogrešno mišljenje o džihadu nudi cijelom svijetu i koja prihvata mišljenje pravnika iz pećina, čime nanose štetu i islamu i muslimanima.

Pogrešno shvatanje glavarine (džizje)

Zar nije došlo vrijeme onima koji imaju manjkavo razumijevanje da prestanu s nanošenjem štete Allahovoj vjeri? Zar oni ne znaju da je glavarina propisana kao nadoknada za oslobađanje stanovnika novoosvojenih područja od službe u islamskoj vojsci, kako se ne bi – bez svoje volje – borili za pobjedu islama i muslimana, te da je s onih koji su dobrovoljno učestvovali u ratu na strani muslimana spadala obaveza glavarine? Tako

¹⁰¹ Et-Tevbe, 5.

¹⁰² Hadis bilježi El-Buhari u poglavlju o glavarini, te u poglavlju o odstranjivanju jevreja s Arabijskog poluotoka.

¹⁰³ Hadis bilježi Muslim, *Kitabu-l-džihad ve-s-sijer*, poglavlje o odstranjivanju jevreja i kršćana s Arabijskog poluotoka. Bilježi ga i Ahmed na početku Musneda s predajama od Omera ibn el-Hattaba, r.a.

¹⁰⁴ Salim Behnesavi, *Kava'idu-t-te'amul me'a gajri-l-muslimin* (Pravila saradnje s nemuslimanima), Daru-l-vefa', Kairo, str. 21.

je postupio Ebu Ubejda sa stanovnicima Palestine i Muavija sa stanovnicima Armenije, a tako je postupio i osmanski hilafet 19.1.1869. godine, kada je ukinuo glavarinu nakon što je izdao Zakon o državljanstvu, kojim je ukinuta razlika između muslimana i štíćenika, tako da su svi postali ravnopravni građani. Tada im je ukinuta glavarina, pa su mogli biti angažirani u vojsci.

Islam je oslobodio davanja glavarine one koji je ne mogu davati, kao što su djeca i starci, jer glavarinu daje samo onaj ko je u mogućnosti. Kur'anski tekst o davanju glavarine odnosi se na grupaciju ehli-kitabija koji su izabrali borbu i neprijateljstvo, a Vjerovjesnik, s.a.v.s., je odredio malu cijenu glavarine, tj. po jedan zlatnik (*dinar*) za odraslu osobu.

Pored toga, glavarina nije jedan od temeljnih islamskih propisa ni pravila, nego je ona ugovor iskazivanja volje, o kojem se može dogovarati. Tako npr. ako nemuslimani ne prihvate naziv glavarine a iskažu volju da plaćaju zekat kao i muslimani, vladar će to prihvatiti, nakon što im da do znanja da njima nije propisan zekat i da je glavarina manja od iznosa zekata. Tako je postupio Omer ibn el-Hattab s arapskim kršćanima, kada su prigovorili zbog naziva glavarine.

Imajući u vidu današnji međunarodni sistem, te da su se islamske zemlje obavezale na poštivanje Povelje Ujedinjenih naroda, smatramo da danas nema potrebe za sistemom davanja glavarine, čak i kada bi jedna muslimanska zemlja osvojila neku nemuslimansku zemlju. Prepreka današnjem davanju glavarine jeste jednakost svih građana po pitanjima davanja poreza i službe u vojsci, te svih ostalih ovosvjetskih prava i obaveza, što nije u suprotnosti s islamom.¹⁰⁵

Uzimanje ili neuzimanje nekoga za prijatelja te status građanstva

Jedna od dilema koje u današnje vrijeme potiču neki navodni islamski pravници jeste da su imeci i krv ehli-kitabija dopušteni u islamskim državama, jer oni nisu štíćenici (*ehlu zimma*), budući da ne plaćaju glavarinu i da nema vladara koji vlada po Šerijatu. Oni sami sebe smatraju nepo-

¹⁰⁵ Vidi: *Isto*, str. 31-32.

grješivim – poput pape – i misle da je to njihovo iskrivljeno razumijevanje sami islam, tvrdeći da čine dobro islamu, ali, činjenica je da mu oni, ustvari, nanose štetu i da ljude tjeraju od njega.

Također je činjenica da su oni pogrešno razumjeli princip prijateljavanja i neprijateljavanja, koji propisuje da musliman ne smije biti u prijateljskim odnosima s Allahovim i neprijateljima vjernika u svim odnosima i postupcima kojima se nanosi šteta muslimanima a pomaže njihovim neprijateljima, te posebno zato što prijateljavanje s Allahovim neprijateljima može dovesti do toga da musliman napusti svoju vjeru. O tome Uzvišeni kaže: *Ne treba da ljudi koji u Allaha i u onaj svijet vjeruju budu u ljubavi s onima koji se Allahu i Poslaniku Njegovu suprotstavljaju, makar im oni bili očevi njihovi, ili braća njihova, ili rođaci njihovi. Njima je On u srca njihova vjerovanje usadio i svjetlom Svojim ih osnažio, i On će ih uvesti u džennetske bašče kroz koje će rijeke teći, da u njima vječno ostanu. Allah je njima zadovoljan, a i oni će biti zadovoljni Njime. Oni su na Allahovoj strani, a oni na Allahovoj strani će sigurno uspjeti.*¹⁰⁶

Neki ovaj ajet pogrešno razumijevaju, pa smatraju zabranjenim saradnju s nemuslimanima u mnogim stvarima, koje možda i ne potpadaju pod pojam prijateljavanja i neprijateljavanja, kao što je čestitati im njihove praznike i ispratiti njihovog umrlog. Ispravan stav jeste da neuzimanje nevjernika za prijatelje ne podrazumijeva nesaradnju s njima, njihovu izolaciju, ili proglašenje rata protiv njih, nego neprihvatanje njihovih vjerovanja i propisa koji su protiv Allahovih zakona i propisa, jer Uzvišeni kaže: *Zar oni traže da im se kao u pagansko doba sudi? A ko je od Allaha bolji sudija narodu koji čvrsto vjeruje?*¹⁰⁷

Dakle, imati prijateljske odnose s njima a ne s vjernicima znači pomagati ih protiv vjernika i prihvatati njihova vjerovanja i propise koji su protiv islama.

U djelu *Mehasinu-t-te'vil* El-Kasimi, između ostalog, kaže: “Znaj da prijateljavanje u smislu konsultiranja, te povjeravanja i odavanja tajni nevjernicima nije dopušteno. Ako neko kaže kako to da su mnogi islamski

¹⁰⁶ El-Mudžadele, 22.

¹⁰⁷ El-Ma'ide, 50.

učenjaci dopustili brak s nemuslimankom, a to je miješanje i povjeravanje tajni nemuslimanki – što je sasvim jasno, odgovor je da se misli na prijateljevanje s njima po pitanjima njihove vjere i onoga što predstavlja njihovo veličanje.”¹⁰⁸

Ministarstvo vakufa i islamskih poslova Države Kuvajt izdalo je više fetvi o tim pitanjima, među kojima su:

1. Fetva broj 7/1978, u vezi s brojem 642, u kojoj se navodi “da je dopušteno izražavati ehli-kitabijama saučešće i pratiti njihovu pogrebnu povorku, bez učestvovanja u njihovim vjerskim obredima u kojima se spominje trojstvo i slična vjerovanja,” a sličan sadržaj ima fetva broj 9/62/1988, zavedena pod brojem 140.
2. Fetva broj 1/7/1986, zavedena pod brojem 699, u kojoj se navodi da je dopušteno čestitati nemuslimanu ono što ga raduje, rođenje, zdravlje, dobro stanje, vraćanje s putovanja i Novu godinu, pod uvjetom da u tome nema onog što je islamom zabranjeno, kao što je trojstvo u vjerskim praznicima.
3. Fetva broj 1/425/1987, zavedena pod brojem 1166, u kojoj se navodi da je dopušteno sarađivati s nemuslimanom u kupoprodaji, pa makar imovina nemuslimana bila stečena na haram način ili se sumnja na to, jer se uzima u obzir način sticanja vlasništva – koji je u ovom slučaju zakonit, a grijeh je onome ko je tu imovinu stekao na haram način, a ne onome kome je ona kasnije prešla u vlasništvo na zakonit način, tj. kupoprodajom.
4. Po pitanju angažiranja nemuslimana za neke poslove, fetva broj 3/445/1987, zavedena pod brojem 1160, izdana od Komisije za fetve pri Ministarstvu vakufa i islamskih poslova u Državi Kuvajt dopušta angažiranje nemuslimana, jer je Vjerovjesnik, s.a.v.s., sarađivao s jevrejima i kršćanima u kupoprodaji, što podrazumijeva povjeravanje nekih poslova njima. Međutim, angažiranje nemuslimana ima uvjet da ono ne vodi ka grijehu i neredu.

¹⁰⁸ El-Kasimi, *Mehasinu-t-te'vil*, 4/80-81.

Nazivanje selama i stješnjavanje nemuslimana

Neki ljudi su razumjeli da neki tekstovi (*hadisi*) ne dopuštaju da se nemuslimanu nazove selam. Jedan od tih su riječi Vjerovjesnika, s.a.v.s.: “Nemojte prvi jevrejima i kršćanima nazivati selam, a kada sretnete nekog od njih na putu, natjerajte ga na tješnji dio puta.”¹⁰⁹

Praktična primjena tog hadisa u vrijeme Vjerovjesnika, s.a.v.s., pokazuje da je on izrečen zbog jevrejskih zavjera, zato neki šafijski pravnici kažu da je to pokuđeno (*mekruh*) a ne zabranjeno (*haram*). Pored toga, postoje i tekstovi kojima se dopušta nazivanje selama sljedbenicima Knjige, na osnovu kojih to neki islamski pravnici smatraju dozvoljenim. Oni se pozivaju na Ibrahimove, a.s., riječi spomenute u Kur'anu a koje je on uputio svome ocu: *Neka je mir (selam) na tebe!*,¹¹⁰ te na riječi Uzvišenog: *Ti im oprosti i reci: “Neka je mir na vas!” – ta sigurno će oni zapamtiti!*¹¹¹ Pored toga, za dokaz uzimaju vjerodostojan hadis u kojem se navodi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., prošao pored grupe ljudi koji su sjedili, a među njima je bilo muslimana, jevreja i mnogobožaca, pa im je nazvao selam.¹¹²

Specifičnost palestinskog slučaja

Izuzetak od gore navedenog jeste saradnja s jevrejima koji su oteli palestinsku zemlju, jer oni imaju status boraca. Oni su okupirali muslimanske svetinje: prvu kiblu, treći časni hram-džamiju i mjesto s kojeg je Allahov Poslanik, s.a.v.s., uzdignut na Miradž. Zato nije dopušteno saradivati s njima, održavati susrete s njima, te uspostavljati i normalizirati odnose s njima. Fetve islamskih učenjaka o tom pitanju sasvim su jasne i tu nema mjesta njihovoj dvosmislenosti, a nema ni nejasnoća, jer je pitanje Palestine pitanje vjerovanja, tako da nije dopušteno priznati neprijatelju pravo nad ijednim pedljem palestinske zemlje, ili ijednim zrcem njenog pijeska, jer je ona vakuf svim muslimanskim generacijama i oni je prenose s generacije na generaciju, i ona nije vlasništvo nijednog vladara ni kra-

¹⁰⁹ Hadis bilježi Muslim u svome *Sahihu*, *Kitabu-s-selam*, poglavlje o zabrani da muslimani prvi nazovu selam sljedbenicima Knjige i kako im odgovoriti.

¹¹⁰ Merjem, 47.

¹¹¹ Ez-Zuhruf, 89.

¹¹² Eš-Ševkani, *Nejlu-l-evtar*, 8/17; Ibn Kajjim el-Dževzija, 2/425.

lja, kao nijedne organizacije. Normalizacija odnosa s tim neprijateljem je zabranjena u svim vidovima: u politici, ekonomiji, društvenim pitanjima, kulturi i nauci, jer nije dopušteno susresti se s cionističkim okupatorom, osim na bojnopolju i u borbi.

Turisti i propis osoba pod zaštitom

Na turiste i radnike nemuslimane koji žive u islamskim državama odnosi se propis o osobi koja je pod zaštitom u muslimanskoj zemlji, tako da su njihov imetak, krv i čast neprikosnoveni, i muslimani su obavezni da ih čuvaju, jer su oni ušli u muslimanske zemlje na osnovu ugovora o garantiranju sigurnosti, a to je viza. Istaknuti učenjak Ibn Baz – Allah mu se smilovao – u Zbirci fetvi (8/207) izdao je fetvu da “nije dopušteno ubiti nemuslimana koji živi u islamskoj državi, kao ni onoga koji se u njoj nalazi privremeno i kojem je garantirana zaštita, jer mu je ta država dopustila da uđe sa sigurnošću. Isto tako, nije dopušteno ubijati niti napadati prestupnike, nego ih zbog prestupa koje počine treba predati šerijatskom pravosuđu, i treba se zadovoljiti onim što presude šerijatski sudovi.”¹¹³

Dakle, onoga od njih ko učini zakonski prekršaj država će predati sudstvu, čija presuda je konačna, a niko nema pravo da sam preuzme ulogu sudije i da sprovodi kazne nad ljudima.

Na kraju

Država Kuvajt ima veliku ulogu u ostvarenju mira, podršci međureligijskom dijalogu, upoznavanju među civilizacijama i širenju ideje srednjeg puta i umjerenosti u svijetu. Ona je osnovala Međunarodni centar srednjeg puta, koji je, ubrzo nakon osnivanja, uspio potaknuti ozbiljnu raspravu o pojmu srednjeg puta (*vesatijja*), te je organizirao brojne aktivnosti radi širenja kulture srednjeg puta i umjerenosti. Na međunarodnom planu Centar je organizirao dva kongresa o srednjem putu: prvi u Londonu, 26-28. maja 2006. godine, a drugi u Vašingtonu, 17-19. novembra 2006. godine. Pored toga, Centar je učestvovao u mnogim drugim kongresima

¹¹³ *Zbirka fetvi Ibn Baza*, 8/207.

o srednjem putu, poput kongresa održanog u Bakuu u Azerbejdžanu, te kongresa koji je održan u Moskvi.

Zatim, Ministarstvo vakufa Države Kuvajt organiziralo je kongres pod nazivom "Srednji put kao životni program", te kongres pod nazivom "Mi i drugi". Kao rezultat želje Kuvajta za uspostavljanjem i jačanjem te kulture, Ministarstvo vakufa i islamskih poslova usvojilo je srednji put kao jednu od vrijednosti strateškog plana Ministarstva.

Uz sve to, Centar je proširio svoje aktivnosti, da bi njima pomogao širenje ideje srednjeg puta i umjerenosti u Kuvajtu i islamskom svijetu. Neke od tih aktivnosti su:

1. Obuka 725 imama i hatiba o kulturi srednjeg puta i dijaloga.
2. Osposobljavanje 110 kuvajtskih daija (radnika za islam), u Centru za obuku daija i daijki, za širenje srednjeg puta i umjerenosti.
3. Osposobljavanje 447 savjetnika, šefova odsjeka i profesora islamske vjeronauke i islamskih znanosti.
4. Obuka 350 daija u Francuskoj, zemljama Balkana, Rusiji, Azerbejdžanu i Tadžikistanu.
5. Saradnja s vjerskim rukovodstvom u Saratovu, u Ruskoj Federaciji, radi obuke i obrazovanja 64 učenika i daija.
6. Izdavanje 35 publikacija na arapskom i engleskom jeziku, koje pozivaju uravnoteženosti i umjerenosti.
7. Izdavanje Dokumenta međusobne komunikacije i ljudskog dijaloga.
8. Otvaranje internet stranice Centra, s fokusom na pitanja srednjeg puta i njegovog jačanja u svijetu.

Zatim, Kuvajt je aktivno učestvovao u raznim međunarodnim naporima na planu jačanja međusobnog upoznavanja civilizacija, širenja kulture mira i obogaćivanja međureligijskog dijaloga. To učešće bilo je na nivou Vlade, na nivou organizacija civilnog društva i na nivou kuvajtskog naroda.

(Preveo: Ahmed ADILOVIĆ)